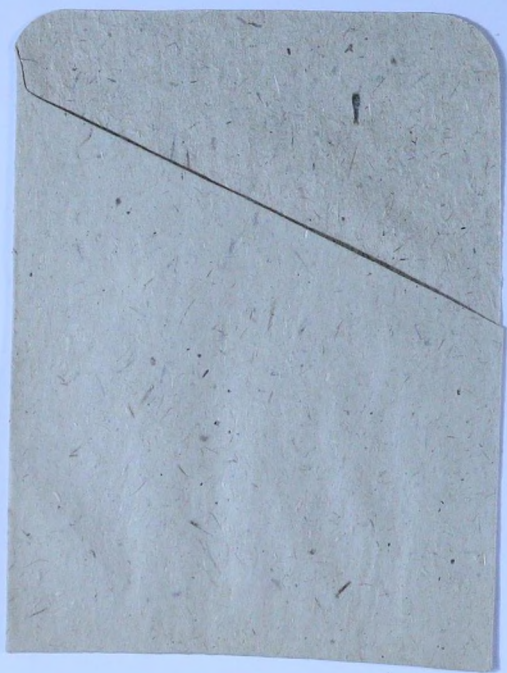

84(2=532.1/6
d 901

Байрам Суркашев

ЭЗЕНДИК

Байрам СУРКАШЕВ

ЭЗЕНДИК

Ўлгерлер

Чүмдү бичик кепке базар
«Алтын-Туу» деп Байсын-Журт, 2019

ББК 84(2 = 632.1)6Я44

С 901

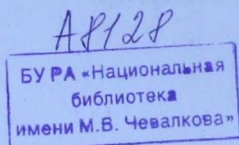
УДК 82

Суркашев Байрам

ЭЗЕНДИК: *үлгерлер.* – Горно-Алтайск: АУ РА «Литературно-издательский Дом «Алтын-Туу», 2019. – 184 с.

Жарлу алтай поэт Байрам Суркашевтин бу бичиги – көп жылдарга бүдүргөн үлгерлик иштин талдамазы. Луунты поэттин чыкканынан ала 80 жылдыгына учурлай кепке базылган.

ББК84(2 = 632.1)6Я44

ISBN 978-5-6042460-0-9

© Б.К. Суркашев

© АУ РА Литературно-издательский Дом «Алтын-Туу», 2019

20. 05. 2019

Кире сөс

Күндүлү кычыраачылар!

Алтайдын база бир жайалталу, литературада жаан ис артыргыскан уулдарынын бирүзи анылу көрүмдү, тили чечен, эр-жагына бойынын салым-жүрүмин эмчиликке ле үлгерликке учурлаган поэт Суркашев Байрам Күндүлеевичти темдектеер керек.

Алтай бичиичилердин көп сабазы эл-калыктын өзөгинен өзүп чыдаган. Олор бастыра жүрүмине Алтайын, онын иштенкей колдорлу, керсү, жалакай, жайаан көгүстү эл-жонын мактап, көдүрип жат. Байрам Суркашев шак ондый бичиичи-үлгерчи, энчи-байлыгын элине сыйлаган кижидеп айтсабыс, жастыра болбос. Агару күүндү поэт-лириктин талдап алган жуунтыларынан турган керес бичиги «Эзендик» деп адалып, ак-жарыкка чыкканын алтай улус сүүнип ле оморкоп кычырар деп сананып турум.

Үлгерчи-поэттин чыккан-өскөн жери Ондой аймактын Эзендик журты болор. 1958 жылда областьтын орто үредүлү национальный школында үренген, оны жөнүлү божодоло, Барнаулда бийик үредүлү медициналык институтты божодып, врач-терапевт деп баалу-чуулу квалификация алып, Улаганнын эмчилигинде, онын кийинде Горно-Алтайск калада түрген болуш жетирер станцияда једимдү иштеген.

Айыл-јурт, биле төзөп, Раиса Дмитриевнала экү эптү-јөптү јадып, бала-баркылар азырап чыдатканы – ол сүрекей јаан ырыс-кежик ле байлу энчи-байлык деп айдар аргабыс бар. Кару кызы Аржана Байрамовна адазынын јолыла барган. Эмчиликке јайылып, Москвада јадып, ме-

дициналык билимдердин докторы деп жамылуда мөрлү, сүрлү иштеп жүрү. Уулы Азан Улаган аймактын ичбойындагы керектер айынча бөлүгүндө майор жамыда иштеп, амыралтага барган.

Байрам Суркашевтин баштапкы үлгерлери төрөл «Алтайдын Чолмоны» газетте 1958 жылда жарлалып, соңында альманах-журналдарда, бичик чыгартуда танынан 15-тен ажыра тапту талдама бичиктер болуп ак-жарыкка кепке базылып чыкканы – ол сүреен жаан једим ле сүүнчи деп сананадым. Үлгерчинин узы жылдан жылга бийиктеп, чүмдемелдери жаан үлгерликтин «алтын» көмзөзине быжу кирип калган. Бичиичинин чүмдемелдери үредүлү бичиктерге, хрестоматияларга, көргүзүлү-таскадулык программаларга киргенин чокымдап айдар керек. Алтай кычыраачылар онын бичимелдериле оморкоп јат.

Јаан үлгерчи-поэттин 80 жылдыгына учурлай чыккан «Эзендик» деп јуунтызы кычыраачыларды сүүндирер, үлгерликтин байлык-энчизи болуп үргүлјикке артар деп, ижемјилү айдадым.

Алтай тилле азыйда танынан чыккан «Баштапкы алтам», «Солоныны түженгеним», «Күншынгырт», «Ак сүмерлер алдында», «Илби», «Јакшы болзын, турналар!», «Туулар – менин кабайым», «Кизи ле жылдыс», онон до башка бичимелдери эл-јонысты сүүндирген эди. Байрам Суркашевтин «Эзендик» деп бу бичиги јашөскүримге, јиит-јаш үйеге, јаан јаштуларга јозок ло тоомјы болуп артар, көгүс-байлыгысты байгызар, күүн-санаабысты көдүрер деп сананып турум.

*Т.Т. Яйтынов,
бичиичи-журналист*

ЭЗЕНДИК

Эзендик деп журт болгон,
Эне-төрөл жер болгон.
Сологой деп сойокко
Солонгы сайып туратан.
Сологойдын ар жанга
Күн жажынып калатан.

Толун айы ашпайтан,
Лылдыстары өчпөйтөн.
Чанкыр энир киргенде,
Чанкыр аттар ойлойтон.
Бала тужым шак анда
Айла жажынып ойнойтон.

Эзендик деп журт болгон,
Эне-төрөл жер болгон.
Эмди андый журт жок.
Ол келер өйгө удура,
Жараш тандарды одура
Кача берген качан ок.

Эзендиктин эрлери –
Лоныстын онжук кебери
Канду жууда кырылган.
Олор тынын кысканбай,
Оштүлөрдөн жалтанбай,
Төрөлин төжиле кор алган.

Эзендик деп журт болгон,
Күүни ару жон болгон,
Оны эске алайын.
Эзендик деп кичинек күн,
Ырысла жарыган төрөл күүн
Канайып күйген, айдайын.

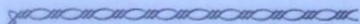
ПОЭТТИҢ ЈҮРҮМИ ӨЛҮМНЕН БИЙИК

Поэттин жүрүми өлүмнөн бийик.
Айткан сөстөри жүрекке тийип,
Албаты-жонымды кеендикле сугарат,
Калапту ийдези тартыжуга кычырат.

Алтайым, албатым, ас жоным,
Слердин изигерде менин жолым.
Ич кеберигер менин жүрегимде,
Санаа-салымаар менин жүрүмимде.

Ак-жарыктан жылыярыс па?
Тартыжуда туружып жыгыларыс па?
Онызын жаңыс ла ой билер.
Жүрүмде жонымды кудай корып, килеер.

2002 жыл

ТУУЛАР – МЕНИН КАБАЙЫМ

Алтай туулар – менин кабайым,
Сүт сүмерлерин ајыктап алайын.
Агын сууларынан амзап ичейин.
Албатыма јаан сүүжимди кичеейин.

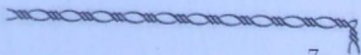
Кайдаар ла барзам, ойто келерим,
Ырызын жылыткан улусты кичеерим.
Амадуума мен түңгей ле једерим,
Ак-чек күүндү јүрүмди өдөрим.

Јалакай јонымды сүүйдим мен,
Јаланда чечекти сыймайдым мен.
Алтай туулар – өскөн јерим,
Алтай кижиде менин кеберим.

Бийик кырлардын күүзи јүрегимде,
Бичиген үлгеримде, эткен керегимде.
Јүректин тебүзиле ичкери јүткүүрим,
Јүрексип кижини, карузып уткыырым.

Элбек Төрөлимнин улустары төп,
Эдегинен тудунган элдери көп.
Карындаштык биледе меге јайым,
Је Алтай туулар – менин кабайым.

1978 жыл

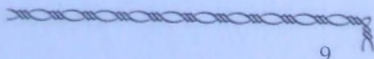
АЛТАЙЫМНЫН ЭЭЗИ

Ак сүмерлер ортозынан ай кангырап
чыкты.
Алтайымнын ээзи ак айгырлу јортты.
Агын аржан суулардан ак айгырын
сугарат.
Күннинг алдын ачарга
күнчыгыш јаар ууланат.
Ак сыгындый тайгада амыргызын
сыыладат.
Күкүрти јок јалкын болуп, Кан-Алтайын
јарыдат.
Энирде кырларын эркелеп, ээзин болуп
элбирейт.
Алкышту амыр сананып,
Алтайым амырап уйуктайт.

1967 жыл

КАЙКАМЧЫЛУ КАН-АЛТАЙ

Амыржыган ак тайгалар
Ак аястын алдында.
Көстөр жетпес көк тайгалар
Көк тенери алдында.
Эр жазына эдиси
Эригип-жайнап тургандый.
Эр жазына кунуксын деп,
Кудайга жайадып салгандый.
Кулузындар баш болзын деп,
Алтайына бажыргылайт.
Сылай берген сыр салкындар
Кемди сурулап баргылайт?
Кемдин сынду Алтайга
Кемнин кожоны томылган?
Тайгаларды ыштадып,
Кем кородоп танкылаган?
Меем жанында мечиртке
Меемди өткүрө акшыды.
Койу аралда боро үкү
Койонго тойып үшкүрди.
Торологон бөрүлөр тозуда
Тон кышкыда улужат.
Кудайдан курсак суражып,
Курч тиштери тырсылдажат.
Семис кара кускундар
Седендежип сек челдейт.
Эрлик бийдин сыйынын
Амтандузын дешкилейт.
Тас тайгада тас деп куш
Учуп болбой талбандайт.
Табыргынын ичегези оозынан
Ары-бери калбандайт.
Түмөн жылдыстар түженип,
Өлөңгө чалын ычкынат.

Карый берген каныл мөш
Кайлабай торт тым турат.
Кулузыннын бажында
Куулгазын кожондоп тургандый,
Jaан суунын jарадында
Jаш келин комудап тургандый,
Кандый кайкамчылу бу Алтай!

1964 жыл Барнаул, мединститут

СЕНИН КЕЕНДИГИНДИ ЈАЖЫНА БАЙЛАЙЫН

Агару Алтайым, айланайын сени,
Жаражынды ачып, кайкатсан мени.
Көк сүмердин бажына чыгып,
Көкип ыйлайын жажымды сыгып.

Жаражынды чактар арчып болбогон,
Јаш үйебис эдегинде ойногон.
Одорго эрјине малыбыс тойынган,
Кеендигинди көрүп, санаам жарыган.

Алтай јоным ак малын айдап,
Астатпай тоозын көптөтсө кайдар.
Алтай јурттарда албатызын айылдап,
Алтай поэттер алкыжын кычырар.

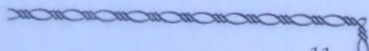
Чанкыр күскиде Кадын бажы
Мөңкү чогын көзине чагылтар.
Байлу бийик ажулар ажып,
Алтайдын жаражын улус кайкажар.

Алтын-Көлдүн кеендик жарады
Јай ла келзе, јажарып көрүнер.
Чолушман өзөктин онбос жаражы
Күс ле келзе, алтынга көмүлер.

Кайран Кадыннын иримделген толкузы
Качаннан бери јонымнын көксинде.
Кайчыларды сакыган анчылар одузы...
Улу Улагаштын кебери көзимде.

О, үч сүмерлү Кан-Алтайым,
Сенин кеендигинди жажына байлайын.
Ак-јарыктан жылыйып калзам,
Айткан сөзимди јөөжө эдип алзан.

2005 жыл

АЛТАЙ ЖЕРИМДЕ

Алтай жеримде мөңүн мөндүрлер
Мөштөргө урулган.
Кызыл энирде күдүчилердин кожоны
Жылдыстарга торгылган.
Ак сүмерлерге канаттары кайдыгып,
Тандар тызырашкан.
Баатыр аттардын барган истеринен
Чөрчөктөр чөйилген.
Алтай жеримде, Алтай жеримде
Сыгындардын туйгактары шынырашкан.
Алтай жеримде күн баатырдын
Алтын чачагы жаркынын жайган.
Торгыланып келееткен торко тандары
Толун айга толкуланып табарган.
Торгыланып келееткен торко тандактан
Тогузон башка шынырыш угулган.
Алтай жеримнин апагаш чечектеринен
Эликтер сугарынган.
Алтай жеримнин өңжүк чечектеринен
Солоңылар өн алган.
Онын учун алтай кебер
Солоңыдан солун меге,
Онын учун Алтай жерим
Солоңыдан солун жерде.

1968 жыл

ТӨРӨЛИМ ДЕП СӨСТИН ТҮБИН ШҮҮЙДИМ

Мен бойымнын деремнемди сүүйдим,
Ол жок болзо, менде не бар?
Төрөлим деп сөстин түбин шүүйдим,
Бу сөс жүрегимде жаантайын жаңыланар.

Менин деремнем кичинек-кичинек,
Капчалда карлагаштын уйазынды
кысталган.

Качан да болгом мен кичинек, тенек...
Сүүген деремнемнин чадырлары ышталган.

Кандыктар чечектеген кару јерим,
Сеге жаантайын карузып јүредим.
Төрөлим деп сөс сенен бийик,
Је слер жүректерде качан да бирлик.

Тенери телкеми – чанкыр килин,
Је төрөлим деп сөсти неге түнейлеер?
Деремнемди мен сүүгем, билгем,
Је Төрөлим дейле, канайда чүмдеер?

1974 жыл

ЈААН ТӨРӨЛИМЕ

Төрөлим менин сүрекей элбек,
Төжимде жүрегим омок кожондойт.
Кайда ла жүрзен, калыктар-элдер
Карузып билижет, тилдерин ондойт.

Јүлүндий чөйилген чөлдөрлө мендеп,
Јүреги тирсилдеп, поезд мантайт.
Јүгүрүк аттый токтобой эмди
Јүрүмнин школына мени апарат.

Эр-киндиктү бүткен адымда
Элимнин учун тынымды саларым.
Чечектеп өскөн төрөлим алдына
Чертимди берип, каруулда турарым.

...Кайра жүтүрген апагаш кайындар
Кайдаар да элчиге барып јаткандый.
Элес эткилеп, ыраак Алтайда
Энемге эзеним јетирип баргандый.

Андый болгожын, кайынаш-сыйындар,
Айдып барыгар сөзимди тууларга.
Карлу кайран кичинек јуртымда
Кару энеме, төрөл јонымга.

Уйкузы кыска тўндерге удура
Уулыгар јолдо брааткан – дегер.
Элинин ижин, амырын корулап,
Эркегер каруулда туратан – дегер.

...Токтоду сайын улусла «кузуп»,
Торгылта огыра поезд барат.
Јүткиген јолдорым эмди де узун...
Јүрүмнин школына бу апарат.

Бала тужымнын кыйузын артырып,
Байкал көлинде байканым тарттым.
Амаду-санаам өскө дө болзо, агару учурым –
Төрөлим корыйдым!

1987 жыл

ЎЛГЕРЧИ КИЖИ ЖАЙАЛТАЗЫЛА ЖААН

Ўлгерчи кижі жайалтазыла жаан,
Жүрегине кезикте кулчыгат кан.
Айткан сөстөри ару болотон,
Ачыркак санааны ундып койотон.
Ўлгер бичийле, оморкоорго жарабас,
Жайалтаннын жаргызын жон айдар сеге.
Качашкан санаа алын жол албас,
Кирелү болзон, киришпе үлгерге.

1981 жыл

Я ДИВНУЮ МУЗЫКУ СЛЫШУ В СЕБЕ

Я дивную музыку слышу в себе
И вижу тогда бесконечные дали,
Что с давнего детства остались во мне,
С тех пор, когда сердце не знало печали.

Из этой волшебной и светлой страны
Мне звуки чудесные слышатся снова.
Чтоб душу очистить, они мне даны,
Как доброй молитвы целебное слово.

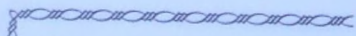
Когда я прислушаюсь к этим словам,
Мне видится дальняя, дальняя юность,
И горы сверкают вершинами там,
Прорезав ночную прозрачную лунность.

Тогда словно чудо, сквозь прозрачный свет
Встают пред моими глазами виденья.
В них радость, и счастье, и добрый привет,
В словах я тогда нахожу утешенье.

Тогда становлюсь я светлее и сам,
И снова я чист и душой первоизданен.
Души высота – как таинственный храм,
Где слышу я трепет живого дыханья.

Я неуязвим для тоски, для беды,
И вера все тверже, и жар мой не стынет.
Укоры людские и груз клеветы
Легко мне презреть, если я на вершине.

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

КЫЗЫЛ КАНЫМЛА

Кайаларга шиниген үлгерлер
бичиirim.
Изү жажымла
Кату таштын жүрегин сыстадарым.
Эжиктерди токулдадарым.
Эзиндий жүректи токынадарым.
Жалкындый жалт эдерим.
Кычырудый жимирeп келерим.
Түни-түжиле, түни-түжиле
Иштен белим корчойгончо,
Сабарларым чылаганча
Албатыма иштeнерим, кичеенерим.

1969 жыл

A 8128

ПОЭЗИЯ – ОЛ КЕЕНДИК ТАЛА

Поэзия – ол кеендик тала,
Оны сезип, жүрексиреп, кала.
Jaан, бийик санаага једин,
Аргымак атты ээртеп мин.

Поэзия деген сөстин учурын
Ондо ойгор поэттерди кычырып.
Јаркынду сөстөр, јараш күү...
Јажына ого сүүш түү.

Өзөк-тынын үзүлгенче бичин,
Арајан ашты астан ичип.
Кеендикти јажына кереестеп жүр,
Ичи күйгенди ырада сүр.

2002 жыл

БАШТАПКЫ ҮЛГЕРДИ КАЧАН БИЧИГЕМ?

Баштапкы үлгерди качан бичигем?
Жажыркак бала тужымда.
Ол тушта мен нени кичеегем?
Нени де эмес, учы-учында.

Поэт болорым деп бодобогом:
Көп немени ондобогом.
Мен төртинчи класста үренгем,
Үлгер бичип, чаазын үрегем.

Санаама кирет айдын энир.
Турага жөлөнгөн текпиште отургам.
Айдары жок кеен Алтайды
Ажыктап, кеендикке туттыргам.

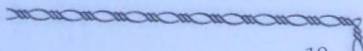
Онон бери көп жылдар өткөн,
Мен жаанап, амадап, өрө өскөм.
Үлгерлер бичиирин ундып салгам,
Врачтын үредүзине үренип баргам.

Көксимде санаалар тыныскып,
Көзиме көрүлөр көрүнөтөн.
Ол тужында ончозын ундып,
Ойто ло чаазындар үрейтем.

Эр кемине эмди жеттим,
Экпиндү санааларга экчеттим.
Көргөнимди көксиме саладым,
Үлгерлер бичип, амырап аладым.

Мен поэт пе, поэт эмес пе?
Онызын албаты бойы айдар.
Айса болзо, Алтай жеристе
Ады-чуум артып калар.

1976 жыл

Поэзия – от,
Поэт – Прометей.
Башказы незинде дезе,
Жүрүм кудай эмес,
Поэт мактадар.

1963 жыл

Жүрегинде поэзия
Чедиргендий көйлөзө,
Чедиргендердий өчсө,
Чедиргеннен
Жалбыш күйер деген
Чечен сөскө ижен.

1963 жыл

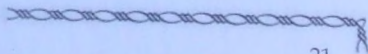
ТИЛИМ – ЭРЈИНЕ

Жалакай күүндү кару албатым,
Артыктап слерден неме албадым.
Кереестеп жүргеним керсү тилигер,
Онызын ондоп, карузып жүрүгөр.

Тилимди балјардан арутайын дегем,
Албатыга јаразын деп кереестеп эгегем.
Эрјине тилиме тоозын түшпезин,
Тилибис јокту деп улус шүүшпезин.

Акту бойыма тилим – эрјине,
Амзап көргөм амтанын эрдимле.
Јилик-јулугын таптанып бичигем,
Албатынын амадузын айдарга кичеенгем.

1987 жыл

ЎЛГЕРЛЕРДИ ЧҮМДЕЙДИМ

Ўлгерлерди чүмдейдим
Энирде, тўнде.
Шүүтелерди кўрмейдим
Кўзүнидий кўсте.
Айдын кўстердин,
Айдын тўндердин
Абыдын алгам.
Jүзүн jүстердин,
Jүзүн кўстердин
Көрнөзи,
 көпшүзи
 көксимде.

Көксимде бүгүн
Эртен турадый кен.
Jүрегим, сүгүн,
Телекейле сен тен.

1968 жыл

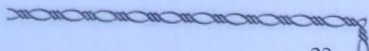
ЎЛГЕРЛЕР БИЧИП ЈАДАРЫМДА

Мен ўлгерлер бичип јадарымда,
Мега жылдыс мелиреп тўшкен.
Алдымда јаткан ак чаазынга
Кўннин чоги тамып тўшкен.

Мен ўлгерлер бичип јадарымда,
Чанкыр чечектерден јаш сызылган.
Кара тумчукту эликтер јанымда
Карузып мени айланып баскан.

Мен ўлгерлер бичип јадарымда,
Карган энем кайкап кўргөн.
Ол тужында энемнин кўстўринде
Кандый да ойгор оттор кўйген.

1971 жыл

КОГДА Я ПИШУ СТИХИ

Когда пишу я по ночам стихи,
Ко мне слетают звезды, словно птицы.
Их легкие и светлые следы
Пусть приживутся на моих страницах.

Когда пишу я по ночам стихи,
Свою слезу цветок роняет синий
На белую бумагу.

Вкруг меня
Толпятся лани стройные в долине.

Когда пишу я по ночам стихи,
Взгляд матери я чую за спиною,
Но лишь закончу, – исчезает всё,
Все образы прощаются со мною...

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

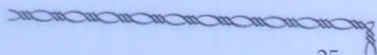
ПОЭТТЕРДИ ЧЕБЕРЛЕГЕР

Улустар, чебер болыгар!
Чебер, улустар, чебер!
Алдыгарда поэт турза,
Ого жаман этпегер.
Поэттин шылынган жүрегинен
колынды капшай туура тарт.
Иштенкей койчы, ишмекчи,
кала ол ло бойын арт.

Поэттин жүрегинде тыгыскыган
кызу кылла ойнобо,
Айлында кыбына алтап кирзе,
ачынып ого мойнобо.
Поэттин жүрегинде ару, ару,
арудан ару, ару күүн,
Жакшы поэт суруулда,
жаан кереес бүгүн.

Жажу кылга табарзан,
жалкын сени согор,
Жалакай жүрек кандалза,
сорбуланып соор.
Поэтке өткүн күүн керек,
эн эрчимдү жүрек керек,
Поэтти өчөп, өштөп турзан,
Сен жүрүмде тенек.

Жүрүмде поэтке туштазагар,
күйүниш слерде жок болзын,
Поэттин үстинде күнди
кара көлөткө бөктөбөзин.

Анчадала жиит жүрек
ачу шылынып шыралаар,
Жүрүмди жүрген, көргөн поэт көгүстү
кижи чыдажар.

Андый да болзо, улустар,
ас поэттер чыданкай,
Жайалталу поэттин
жүреги жажына шыранкай.
Албатынын уулы ол,
атту-чуулу кижил ол,
Ого жүрегинде сүүш түү,
акту жакшы кижил бол.

Жайалталу поэттин омок күүнин өчүрзе,
Түлейлерге туштайла,
алтын тыны үзүлзе,
Ондый кара улусты
килинчек, исте! Жалкын, сок!
Ўстине тенери бузулзын!
Унчукпайтан жаным жок!
Жок! Жок! Жок! Жок!...
Жок! Качан да жок!
Атту-чуулу поэттин
салымын ундыр учурым жок.
Поэти тооп жүригер,
поэттерди чеберлегер,
Алдыгарда поэт турза,
сурайдым: жаман этпегер.

1980 жыл

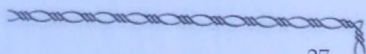
ПОЭТТЕР

Поэттер,
Аргымактын тискинин
тудаачылар.
Күлүктер
Аргымактан канча ла катап
Лыгылаачылар,
Туружаачылар.

Аргымак ат сунар,
Сунар,
Сунар,
Сунар.
Ондый манга кем чыдажар?
Je кем де, байла, чыдажар.
Ол адалар,
Ол макталар.

Аргымагынын ай таказы
Тенериде артып калар.
Үйеликке удур сунар.
Калыктын күүнinde
Жылдыс болуп,
Ырыс болуп артар.

1968 жыл

МӨНКҮЛИККЕ НАЈЫЛЫК

Элбек Россия, бис алтай улус
Эдегинде кырларда эптү жадырыс.
Өскө жондорынла тил билижип,
Өөн жогынан жүрүмле барадыс.

Сениле кожо көп жолдор өткөнис,
Канду жууларда кырылып өлгөнис.
Эзен-амыр өйлөрдө өскөнис,
Эдегиннен тудунып, ичкери басканыс.

Санаа-күүнис бистин жарык,
Салымыс жангыс, улу Россия.
Төрөл ороонысты өштүлерден корып,
Төжинге жыгылганыс, төрөл Россия.

Телкем ойгор сенин тилин
Тенистий жүрүмге бисти кийдирди.
Бистин көстөрис кара килин,
Сенийи чанкыр тенеридий деп билдирди.

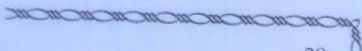
Бичик-билигин бисти көдүрип,
Бийик күүн-санаалу этти.
Алтай жонымнын амадузын бүдүрип,
Акту, чындык жадынга үретти.

Кереес санаабысты чыгара айдып,
Келер өйибис жаркынду дейдис.
Мөнүн канатту самолетко отурып,
Мөнкүлик најылыктын кожонун чүмдейдис.

АЛТАЙДЫ САНАНЗАМ

Алтайды сананзам,
Аттары киштежип тургандый.
Агаштар амыр шуулажып,
Жайканыжып тургандый.
Көгөрип барган өзөклө
Күзүни шынырай бергендий.
Алтын-сары күскиде
Амыргылар эткендий.
Эниргери кырларда
Икили эригип тургандый.
Эрке-эрке энемле
Эзендежип тургамдый.

1968 жыл

АС АЛБАТЫ АНДЫЙ БОЛБОЙ

Меге журттардын улузы кару,
Жүстери жарык, көстөри ару.
Жакшылажып өтсө, жуук таныш,
Ыраакта жүрзем, санаамда жаныш.

Кийген кийими чүм жок,
Кыймырашкан балдары тойу-ток.
Кереес тилиме мында жайым,
Көп керигем деремнелер сайын.

Айылдарына кирзен кысканбас,
Бар немени үзе салар.
Конойын дезен кыландабас,
Орын, төжөк чүрче табылар.

Кайнаган казаны оттон чыкпас,
Курсакты качан да артыгынча салар.
Айылдап киргенди жаман айтпас,
Су-кадыгар жакшы ба деп сураар.

Солун-собурды соныркажып угужар,
Соондо кирип жүригер деп айдыжар.
Алтай жаңын ундыбай жаңдаар,
Аражанды айылчыга амзадар.

Балдарга, малга сүрекей кару,
Мындый эрмек ортозында жарлу:
– Алын эдегине бала бассын,
Кийин эдегине мал бассын.

Жай келгежин, коројон
Шоркырап агар, жыргап ойнобой.
Кандый жакшы эптү јон,
Ас албаты ондый болбой.

1967 жыл

ЛЮДИ СЕЛЕНИЙ

Я люблю людей из деревень,
Лица их светлы, как ясный день.

Здесь одежду в культ не возведут,
Культ один – до пота трудиться,
И родной язык здесь берегут,
Дав ему свободу, словно птице.

В дом любой заходишь, будто в свой –
В час любой – как поздний, так и ранний,
Всем, что есть, поделятся с тобой,
Отнесутся с добрым пониманьем.

Спросят о здоровье, о семье,
В отдыхе, в ночлеге не откажут,
И какие новости в селе –
Обо всех до мелочи расскажут.

Любят здесь детей, разводят скот,
И недаром замечают тонко:
Двор – не двор, коль у его ворот
Нету ни ребенка, ни ягненка.

Каждый с каждым в стороне родной
Неразрывной связаны судьбою.
Так вот и живет одной семьей
Маленький народ с большой душою.

Перевод Н. Черкасова, 1979 г.

МЕН АГАРУ АЛТАЙДА

Мен агару Алтайда
Ак кайындый ап-ару,
Ады жаан тайгада
Ажу жолдый агару.

Жылдыс көстү тундерде
Жылдыс курттын жаркыны.
Күски тымык тундердин
Күкүрти жок жалкыны.

ИСКУССТВОНЫҢ ӨЗӨК-ТЫНЫ – ЛИРИКА

Поэзия искусстводо – эн ле жаан,
Онон жаан чүмделги жок.
Лирика – ол кажы ла искусстводо кан,
Онызы жогынан ончозы – кок.

Лирика тыны күүнимди жайкаар,
Өрт кычырудый жүрегин каарар,
Жажын чакка ол жиит – онбос,
Онон терен не де болбос.

Эн чын ичјандык жүрүм анда,
Тыш жүрүм – көлзөш, тегин жадын.
Кижиге – ол лирика, жүрек, санаа,
Кайда анда мөнгүн-алтын.

Ээзи болзо – онын албаты,
Энези болзо – эт-жүрек,
Ол жүрүмде маанылу баатыр,
Ого тендежип, баштанып жүрөөк.

1974 жыл

ПОЭЗИЯ КЕРЕГИНДЕ

(Үөр үлгерлер)

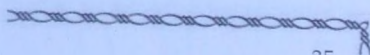
Жүрүмимнин учуры,
Жүрегимнин јулугы,
Күнчечектий сүүжим,
Күзүнидий күүним,
Тын берген тыныжым,
Тыштандырган тымыгым.
Солоны өндү солуным,
Эдиске үндү эрјинем –
Поэзия.

Тынданып келген поэзияга
Тыныжым менин кыскарат.
Тыныскып келген поэзияга
Тыным менин чичкерет.
Оорыдып келген от-јалбышка
Онтоп јада бергедийим.
Өзөгимде поэзияга
Өрө өзө бергедийим.
Кайкамчылу поэзияга
Калажырап сыстап јүредим.
Көйлөп келген поэзияга
Көөрөп көмүле бергедийим.

Кайдан сен
Јүрегиме табылдын?
Кайдаар мени
Јаантайын кычырадын?
Каныма кайылып,
Таркай бередин,
Чинимди кийдирип,
Чечеркеп келедин.

Өзөгиме киреле,
Өрүп жададын.
Өйкөп ийеле,
Өдүп каладын.
Качан бирде
Карамтыгып калзам,
Кабайыма киреле,
Кайлап жатсан.
Күн меге
Көрүнбес те болзо,
Тын меге
Кирбес те болзо.

1963 жыл

ПОЭЗИЯ – КҮН

Поэзия – күн,
Жууктазам, күйерим.
Поэзия – жаркынду тун,
Түште азып жүредим.

Жылдыстар, жылдыстар...
Жарып күйет ыраакта.
Поэзияда ырыс бар,
Жүрегим менин кунукта.

Жүрүмде көп сананба,
Мен сананып жүрейин.
Кунугым менин калас па?
Өлбөгөндө көөрөйин.

2000 жыл

ПОЭТ И ЕГО СВОБОДА

Мне до боли знакома планета –
Износил я сто пар башмаков
В трудных поисках нескольких слов –
Тех, что ждет мой народ от поэта.

В красоте все мы видим начало
Вдохновенной любви и мечты...
Но одной лишь такой красоты
Для поэта невысказанно мало!

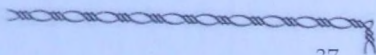
Вот словарь, вот перо и чернила,
Ты свободен – садись и пиши...
Если б жили стихи без души –
О, как просто тогда бы всё было!

Вечный труд, беспрестанность усилья –
Здесь свобода и счастье твое.
Приземляет тебя бытие,
Но в стихах обретаются крылья.

Слово к слову, страница к странице...
Нет свободного, нет!
И в работе, бессонный поэт,
Здесь с тобою никто не сравнится.

... Люди кажутся мне божествами...
Долетят ли стихи до богов?
Или смыслом вот этих стихов
Любоваться в тиши вечеров
Будем только, поэты, мы сами?..

Перевод Ю. Магалифа, 1979 г.

АЙДЫН ТҮНДЕР

Айдын түндөр
Кайкамчылу жаркынду,
Жылдыстардын имдежи
Кандый да жажытту.
Тенериде булуттар
Санаадый тымыган.
Жылдыстардын шымыражы
Кулагыма торгылган.

1968 жыл

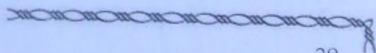
АЙДЫН КӨЛИ

Куулгазынду куу, кыс болуп,
Айдын көлдө эжинет.
Тымык үүрлү жылдыстар
Ойноп оны ээчижет.

Апагаш үлүш чачынан
Айдын чогы жаркындайт.
Араай жүзүп баргажын,
Айдын көли жаркындайт.

Кулузынду жаратта
Куулгазын оттор чагылат.
Айдын көллө араайын
Апагаш куу жүс барат.

1968 жыл

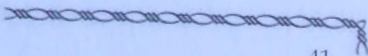
АЛАНЧЫККА АЙ КЕЛДИ

Жылдыскуртту түн келди,
Ай куруттар түнеди.
Аланчыкка ай келди,
Анда отурып түнеди.

Ак жастыкту кабайды
Ак сүнелү жайкады.
Мөштөр бажы шуулашты,
Мөнгүн түштер жайады.

Амыр турган чадырды
Жылу уйку кымыды.
Аланчыкта отурган
Ай араайын кунукты.

1968 жыл

КАН КЕБЕРЛҮ АЙГЫР БАР

Калын јалы јайрадылган
Кан кеберлү айгыр бар.
Ол айгырды чалмадаарга
Амадаган баатыр бар.

Кызыл энир киргенде,
Кызыл тандакты ол уткыйт.
Айгыр одорго келгенде,
Чалмадаарын ол эндейт.

Айгыр ажар ажуга
Кыйра буулап алканат.
Ајыктап ла турала,
Аймап калган атанат.

Айылына келеле,
Ал-санаага алдырат.
Эртезинде энирде
Ойто ло оноор атанат.

ВОЛШЕБНЫЙ КОНЬ

Есть цвета крови жеребец
С густою гривой, как ночь.
И есть могучий богатырь,
Что хочет скакуна поймать.

Как красный вечер настает,
Он в поле сторожит его,
А чуть примчится жеребец,
Он забывает про аркан.

Завороженно смотрит он
На небывалого коня.
Его учуяв, жеребец
Копытом бьет – земля дрожит.

Конь мчится через перевал,
А богатырь идет ни с чем.
Оплошность глупую кляня,
Он шепчет:

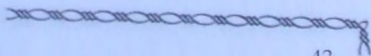
все равно он – мой!

И каждый день, едва закат,
С надеждой он идет в поля.
Вновь исчезает конь,

а он

До сей поры заморожен.

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

СЕЛ НА ЮРТУ МЕСЯЦ

Тайны исполнена ночь на земле.
Рой светляков – как светящийся
снег.

Месяц на юрту спустился
во мгле –
Месяц устроился там на ночлег.

Начали светлые духи гор
Белый челнок колыбели качать,
Сказку стал нашептывать бор,
Людям хорошие сны напевать.

Мирную юрту укутал сон,
Бор торжественный тоже уснул.
Месяц на юрте затих, утомлен,
Грустно согнувшись,
и он прикорнул.

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

КҮДҮЧИ АЙ

Энир кирерде,
Ай-жаражай
Тоозы жок жылдыстарды
Айдап алала,
Тенери одорго
Түниле кабырган.
Тан адарда,
Ай-жаражай
Кабырган жылдыстарын
Жылыйтып салала,
Ээн тенериде
Эригип арткан.

1968 жыл

КАДЫН-БАЖЫ

Кадын бажы Үч-Сүмер!
Чурай берген көк айаска.
Менин бажыма кем једер деп,
Күскүдий јалтырайт ак айаста.
Тербезен көчкүн булуттарды аралап,
Теменедий суркурайт бийикте,
биийикте.
Чедиргендий чечектерлү чанкыр
Алтай
Чечектеп јадат онын эдегинде.
Айландыра кырлар – камык черү,
Карый бергендий ак баштарлу.
Карайлап чыккан Кадын-Бажы
Камык черүнинг башчызы.
Алып кептү озон кырлар
Ончозы куйакту јалтанбас
баатырлар.
Канча баатырлардын кайракан
адазы
Улуркап танкылайт Кадын-Бажы.

1958 жыл

МОЯ КАТУНЬ

Дорогой осени червонной,
Покачивая облака,
Течет, играя синим звоном,
Катунь – веселая река.

К тебе пришли и лес, и горы,
Чтоб слушать сказку волн твоих
И месяц золотой над бором,
Заворожен тобой, притих.
Моя Катунь, своей волною
Ты звезд и солнца ловишь блеск.
Но слышу я за тишиною
Твоих глубин громовый всплеск.

А ты,
чтоб не мелела,
воду
Из родников алтайских пьешь...
Сквозь сердце моего народа,
Я верю, ты, Катунь, течешь!

Перевод Е. Стюарт

ЧУЙДЫН ЖОЛЫ

Амыр жылышкан ак булуттар
Көрүнбей барат ажулар ажыра.
Кобыдан көдүрилген куу тумандар
Артылып калат сүмерлер бажына.

Анда жылышкан булуттар алдыла,
Тумандар өткүрө терен кууралдарла,
Чуйдын жолы жыландый чөйилген,
Калка, моңолдын жерине жеткен.

Чуйдын жолы – нажылыктын жолы,
Албатыга жажына туза болор.
Чуйдын жолы – ырыстын жолы,
Албаты оны жажына тоор.

Шунуп туру кере тўжине
Машиналар кырларла, чуйдын чөлиле.
Тўниле жылыжат тайгада оттор –
Тўмен жылдыстарга тўнейлеш олор.

1966 жыл

СЫГЫНДАР

Алтайдын андары астабаган эмей,
Анчыларга ачынып кородогоным темей.
Ан-куштарла алтай эмди де бай.
Алтын күскиде амыргылайт сыгын ай.

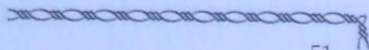
Тан эртен тайгага күн жарып тийзе,
Бир сыгын ыраакта сыыладып ийзе,
Экинчизинин үни удабай угулар,
Одоштой кайага јаныланып торгылар.

Тындалана берзен, тынып-тынбай,
Өткүре ыраакта угулып-угулбай,
Јүрегине томылар үйеленген үн,
Анчы болзон, адынды ээртеп мин.

Амыргыны алала, узада тартсан,
Тындаланып ичкери араайын јортсон,
Тымык тайга ойгонып үн алыжар,
Кем узада чөйөр, сыгындар маргыжар.

Ўүр бедиреген сыгын удура сунар,
Букадый бустап, өкпөлөнип тынар.
Кайда барган үүрлү ойлок мыйгактар,
Арканы јолдогон айры туйгактар?

Ўйезин улалтып сыгындар бустажар,
Мүүстери тенкейижип, сүзүжип туштажар.
Ўүрди блаажып кемзи эркидеер,
Онызы ойлок мыйгактарды ээлеер.

СМЕРТЬ МАРАЛА

Мчится марал, что поранен стрелком,
Мчится с трудом по кустам и корягам.
Небо над ним закружилось волчком,
Все тяжелее он дышит, бедняга.

Бег все труднее, все гуще заслон,
Жизнь на исходе, в глазах потемнело.
Вдруг, как подкошенный, падает он,
Дрожь пробегает по мощному телу.

Смяты вокруг и цветы, и кусты.
Жив он секунды последнего срока.
Алые струи из раны, густы,
Льются на травы медлительным током.

Вот, наконец, он вздохнул глубоко,
Умер в чащобе, в лесном одичанье.
Стадо умчалось уже далеко
И опрокинулось небо в молчанье.

Больше тебе не пастись на лугах,
Там, на альпийских отрогах Алтая.
Солнце не будешь нести на рогах,
Громко трубить, о любви возвещая.

Жаль мне тебя, мой красавец марал,
Дикий, стремительный, с гордым обличьем.
А браконьер, что тебя убивал, –
Пусть он подавится этой добычей!

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

АЙЛАР

Бу ла көрзөн, кыш
Једип келген турар.
Туралардан ыш
Чоргуп-чоргуп чыгар.

Чанактар кыҗыраар,
Ийнектер мөөрөжөр,
Сооктор тызыраар,
Куйундар куйулар.

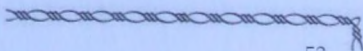
Кышкы куран ай
Кырларда турар.
Ээчий кочкор, чаган ай,
Кей соокко тунар.

Тулаан ай келгежин,
Кар кайылып баштаар.
Божозо ло кетежип,
Кандык төптөйлөп чыгар.

Күүк айда күн узун,
Күнчечектер јайканар.
Кичинек изү ай учун
Балдар көбизи тайгалаар.

Јаан изү айда
Өлөн ижи башталар.
Курандарын айдап,
Јайгы куран ай чыгар.

Оны ээчий сыгын ай,
Сыгындар эдип, аш быжар.
Аркаларды јакалай
Анчы улус базыжар.

Ұлүрген, күчүрген айларда
Соғум соғор туш болор.
Жыл өдөр мынайда,
Ойто ло кышкы ай турар.

ЭРТЕ ЈАС

Узун мойынду кыш өтти,
Узун тўндер кыскарды.
Кўн эртелеп чыгар болды,
Тўш узундап турар болды,
Кају јерде кар кайылды,
Чичке јолдор карарды.

Јуукаларла суучактар
Шоркыражып агышты.
Јүгүрүк шулмус уулчактар
Кажык ойноп соодошты.
Күртеген карлар јукарды,
Тонкур тўндөр кугарды.

Јанып келген кучкаштар
Јаландарда јемзеди.
Јаскы јарык аралда
Кўннин чогы керилди.
Төрөөр уйлар јелдеди,
Мал кожулар ой келди.

РАННЕЙ ВЕСНОЙ

Зиме уйти пришел черед –
Все раньше солнышко встает.
Короче ночь – как тает,
А день все подрастает.

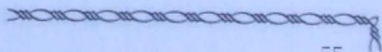
На солнце исчезает снег,
Тропинки обозначив,
Ручьи, в овраг направив бег,
Лопочут и судачат.

Мальчишки шустрые опять
В бабки начали играть.
Сугробы плачут горько,
И подсыхает горка.

Из дальних возвратясь краев,
На поле ищет червяков
Отряд певцов пернатых.

И скоро в солнечных лучах
По новой травке на лугах
Запрыгают телята.

Перевод Е. Стюарт

ЖАЙ

Кичинек изү ай –
Чечектерге жай.
Кызыл чейне, күнчечек,
Күзүни деп көк чечек –
Ончолоры јаланда,
Јаан ойын-јыргалда.

Эдил үндү күүктер,
Көп-көпөгөш көктөштөр,
Јалаа эдинген бөөлјин
Кеен јайдын кереезин
Чур-чуманак кожондойт,
Күс келерин сақыбайт.

Јардак үндү энелер
Јаланнан јиилек экелер.

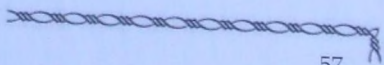
ЛЕТО

Солнце на Землю
Лучи расплескало.
Быстрые реки
И синие скалы,
Зелень тайги
Благодатным летом –
Всё пронизало
Теплом и светом.

Солнцем земное пропитано тело,
Земля расцвела и в тепле разомлело.
Дальние горы укрылись дымкой,
Словно желая стать невидимкой.

Звенят ручейки
И, полны отваги,
Питают корни,
Что жаждут влаги.

Перевод Е. Стюарт

АЛТЫН КҮС

Эмил сайлу кузуктар,
Кызылгат ла казылган.
Тийингат, кайынат
Туку качан быш калган.
Ак кайындар сап-сары,
Шуулашкылап турлары.

Алтайымда сыгын ай.
Амыргылар жынырайт.
Койлор, уйлар тойынган,
Жылдыстар да койылган.
Тенери бийик, кей ару,
Кырлар алтын сыргалу.

Кеткин куштар бийикте
Түштүк жаар учкылайт.
Анчылар десе тийиндеп
Баргылаарга шыйдынат.
Идирген толо, кырлар ээн.
Алтын күс, сен кеен.

ЗОЛОТАЯ ОСЕНЬ

Зреют шишки целебные кедра,
От брусники в бору красно,
Костяникой, смородиной щедро
Одаряют нас горы давно.
Лист березы в зеленых рощах
Чуть желтеет, о чем-то ропщет.

На Алтае месяц марала
В амыргы по лесам трубит,
Россыпь звезд словно гуще стала,
Небо выше, и даль сквозит.
Золотые надели уборы,
Снова наши родные горы.
Синеверхие наши горы.

Собираются к югу птицы,
В небе слышатся их голоса.
И охотникам не сидится,
На охоту уходят в леса.
Убран хлеб, и зерно полновесно –
Золотая осень чудесна.

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

КЫШ

Ак јундый кыш келди,
Аркаларды аш келди.
Койондор койу аралда
Боро талды керткилейт.
Түлкүлөр узун түндерде
Ботпыштар кетеп жүргилейт.

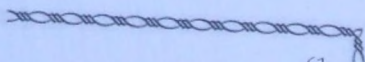
Оогош балдар чанакту,
Jaандары чаналу
Ак төндөргө келгилейт,
Анан жынылап түшкилейт.
Туралардан ыш чоргыйт,
Туулар бажын ай корыйт.

Эртен тура ак карга
Эки көзин кылбыгар.
Корон соокто шуургандар
Кобыны төмөн шургудар.
Балдар, эмди чыкпагар,
Эки кулагаар соок чымчыыр.

ТАНДАК КЫЗАРЫП ЈАНА БЕРДИ ДЕП...

Тандак кызарып јана берди деп,
Јанымда кайындар јажытту ыйлажат.
«Эртен биске ээжингей не?» – деп,
Көпөгөш көлдөрдин көстөри сууланат.

«Јараш тандагыс јана берди» – деп,
Кайынды кучактап, мен база унчуктым.
Јаражай көөркийимнен айрылган чылап,
Јажымды арчып, јаныскан турдым.

КАБАГЫМДЫ ЖЕМИРЕ КӨРҮП ИЙЕЛЕ

Кабагымды жемире көрүп ийеле,
Калапту үлгерлер кезикте чүмдеерим.
Алтай баатырлардын куйагын кийеле,
Албатыга чөрчөк болуп келерим.

Сүмерлер мөңкү бөрүктөрүн уштып,
Кийип жүр деп меге сыйлаар.
Седен күүндү жүрүмле барзам,
Серүүн салкындар чачымды сыймаар.

Эренис санаалар энделип жоголор,
Эр көксиме эрчим толор,
Ыраакта жылдызым көнжип суркураар,
Ол тушта жүрегим менин токынаар.

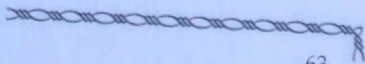
1987 жыл

Насупив брови и заострив свой взгляд,
Порой мне слагать огненные стихи.
Надев на себя щит алтайского богатыря,
Народу своему обернусь я сказкой.

Если обновленной душой пойду по жизни,
То свежие ветра будут трепать мои волосы.
Тогда вершины, сняв свои шапки,
Подарят их мне, скажут: – Носи!

Тогда сомнительные думы улетят прочь,
Возмужавшую мою грудь наполнит отвага.
Вдалеке моя звезда разгорится ярче,
Только в том случае мое сердце найдет успокоенье.

Перевод Е. Стюарт

ЭНЕМ ЛЕ АДАМ

1.

Баштапкы катап адам ла энем
Жаан-Жаламанда тойдо танышкан.
Энем кеберкек кыс болгон ине,
Кылык-жангы жалакай деп айдышкан.

Жаан удабай төрөгөн-туугандар
Качырып экелген Жаламаннан кысты.
Кудалар таныжып, чөөчөй туткандар,
Энем өтпөгөн он алты жашты.

Ойын-жыргал той өткөн,
Энемди Жиремей кайны үреткен:
– Ада-эненди бир жыл көрбөй жүрерин,
Алтай жан андый – бойын билерин.

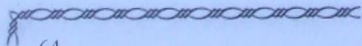
2.

Энем өскө журтка келип,
Озогы жаннын катузын билип,
Кезикте каран жаныхсап жүретен,
Кайнынын айлына жалтанып киретен.

Таш таштаган жерде жадар,
Кыс бала барган журтта жадар деп,
Ол тушта алтай улус айдыжатан.
Журты чачылып айрылышпайтан.

Алтай жаннын ээжизин билетен,
Энемнин энези атту келееткен.
Энем жанды буспаска жажынган,
Жоон тыттын кийнине жапшынган.

Энем турзагар деп, кыйгырза кайдар,
Жан ондый да – энези канайдар.

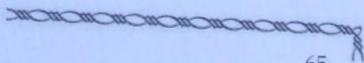

Көрбөөчи болуп өдө берген,
Сүүген кызын тўжинде көргөн.

3.

Ада-энем бала-баркалу,
Мал-аш азырап, ан-куштап, аргалу
Жаткылай берерде, жуу башталган,
Адамды үдеп энем жашталган.

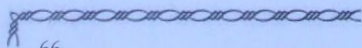
Адамнан жангыс ла самара келген,
Анда кыскарта мынайда бичилген:
«Канду жуунан жанбас болорым,
Балдарысты чыдадып, шыралап онорын».

ЭНЕМ

Энеме келеле, жажыркабадым,
Эжигин ачып танзыркабадым.
Жаныс ла кунугым шынырап калды,
Жаныс ла жүрегим сыстап калды.

Кокурчы болуп кокырлап отурдым,
Каткычы болуп каткырып отурдым.
Көзимде көпөгөш ай кунугат,
Энем көрүп, килеп отурат.

МАТЬ

Нет, я не важничал, вернувшись в свой аил,
Как малое дитя, не жался я к маме...
Но по-прежнему доверчив и послушен был,
Но отчего-то грустен вечерами...

Мне детства отблески издалека видны,
Родник воспомнаний вдруг проснулся...
Но те же отблески, как нежный свет луны,
В глазах у матери: ведь сын вернулся!

Перевод Ю. Магалифа, 1979 г.

ЭНЕЙИМ

Энем энир киргенде,
Энчейип нени сананат?
Элес эткен эзинге
Эрдиле нени шымырайт?

Ай тымыган Алтайынын
Амырын көрүп, алкайт па?
Атана берген уулынын
Алдында јолын алкайт па?

Араай айткан сөстөрүн
Айдын Алтай угуп калт.
Алкышту ару көстөрүн
Ай ајыктап, туруп калт.

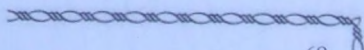
Эрке уулым эзен деп,
Эзеп јүрзен, энейим.
Эзенде ойто келер деп,
Эрмектензен, энейим.

Эртеҥ тура бир күн
 Эзендикке јар келди.
 Элчинин кебери – түн,
 Јуу башталган – деди.
 Эр улустар белен болзын,
 Азык-түлүк арбын болзын.
 «Ада-төрөл орооныс
 Айдары јок түбекте,
 Амыр јаткан болгоныс.
 Эмди јоннон некелте –
 Колго мылтык алары,
 Өштүни оодо согоры» – деп,
 Председатель Салам
 Јуулган улуска сөс ајдат.
 Ончо улус каран
 Чочып калган тургулайт.
 Кара тымык шынырайт,
 Кайда да јаш бала ыйлайт.

Амыр јаткан албаты
 Алын күнин сананды.
 Канду јууга эрлер барар,
 Катап ла тул келиндер артар,
 Өскүс-јабыс көптөөр,
 Өзөк-буурды өртөөр.

«Атанган кижини үйдеерис,
 Амбардан аш берерис.
 Азык-түлүк белетегер,
 Албаданып иштегер».
 Салам катап куучындайт.
 Санааркап улус уккылайт.

Ай, күн карыккан,
 Тенериле от учкан.

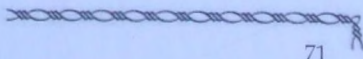
Күнбадышта тенери
Кып ла кызыл, кедери.
– Ыйыктар тунде адыжат – деп,
Карган улус айдыжат.

– Кара албаты кырылар,
Канду жууга кайылар,
Костор ыйга соолор,
Коп улустар кородоор – деп,
Эмегендер энирде кимирежет,
Эди кижинин जिмирежет.

АДАМ

Адам өштүнүн калју огынан
Кайыннын төзінде шыркалу жаткан.
«Кайран Алтайым» деп уур санаадан
Јүреги туудынып, ачу сыстаган.
Сыстап оорыган канду шырказын
Эки колыла жаба туткан.
Төрөл јерин, кару билезин
Эске аларга көстөрин јумган.
Көстөрин јумгажын, чанкыр Алтайы
Элбендей берет адамнын алдында.
Сайылып, үйтеп оорыйт шырказы –
Көрүнбей барат Алтайы адама.
Кенейте адама көрүнип келди
Ынаарга көмүлген чанкыр Алтайы,
Көрүнип келди кару билези,
Сыгындар мантаган, андаган тайгазы.
«База ла эмеш, база ла эмеш» –
Өчүп браадып, адам шымыранды.
«База ла эмеш, база...» –
Адамнын эрди кыймыктабай барды.
Адамнын үстинде јиит кайыннын
Быјыраш бүрлери ачу шуулашкан.
Ичкери барган јуучыл најылардын
Јенүлү кыйгызы ыраакта угулган.

1967 жыл

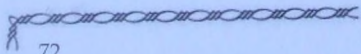
АДАМ ЈУУГА АТАНАРДА

Адам јууга атанарда,
Алтайда алтын күс болгон.
Амыр болзын деп сананарда,
Айас чанкыр күн болгон.

Алтайдын ару эзини
Адамды айланып алкаган,
Чанкыр чачын јайылтып,
Чанкыр пладыла јаныган.

Кеен Алтайдын үстинде
Кей мызылдап туркалган.
Күн канадын күйгүзип,
Күнбадыш јаар ууланган.

Адам јууга атанарда,
Алтайда алтын күс болгон...

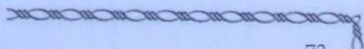

КОГДА ОТЕЦ УХОДИЛ ВОЕВАТЬ

Когда отец уходил воевать,
Была на Алтае червонная осень.
Слезы, прощаясь, роняла мать.
И лес прощальные листья сбросил.

Свежий ветер алтайских гор
На подвиг отца провожал когда-то.
Вершины сияли и дальний простор
Платком голубым помахал солдату.

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

АДАМНЫН ЭНЧИЗИ

1.

Адамнын чечен кырлузы шыйралу,
Ээри, үйгени мөнгүн кулјалу.
Ок-тарызы жаантайын кургак,
Кем оны уурдаган, албай сурап?

Эр кижинин энчизин, кереес јепселин
Тоноп, шоктоп, айлын тинтиирин
Озолодо кем де билбеген, сакыбаган,
Адам ол керегинде кемге де јакыбаган.

Байла, эзен јанарым деп бодогон,
Јуу-чактын катузын орой ондогон.
Айса уулдарыма энчи болор деп сананган,
Андаган тайгаларыла јакшылажып атанган.

2.

Евстафий деп јаржак јууга барбай качкан,
Адамнын таныжы сомоқту эжикти ачкан.
Айылдын ичин тоноп, чачкан, уурдаган,
Арка-тууга качкындап, туттырбай удаган.

Јаржакка кем де кап-чут туштаган,
Качкын тайгада андап-куштаган.
Көргөн кижии адамнын мылтыгын таныган,
Јаржактан јалтанып, унчукпай тымыган.

Јаан удабай миллийсе ийттерин тукурган,
Качкын јаржак истедип, туттырган.
Јууга барала, тыны үзилип јыгылган,
Адамнын энчизи анайып јылыйган.

АДАМ ЈУУДА ӨЛҮП КАЛАРДА...

Адам јууда өлүп каларда,
Женүнүн байрамын кунугып уткыгам.
Кезик адалар јанып келерде,
Ырысту балдарга күйүнип ыйлагам.

Онон бери јылдар өткөн,
Өскө үйелер өрө өскөн,
Барган адаларды баргаа баскан,
Јүректе шырканы јүрүм јаскан.

Ондый да болзо, тогус майда
Адамды мен эске аладым.
Адамнын учун чөөчөй тудуп,
Акту бойым кунугып турадым.

СУРУЗЫ ЈОК ЈУУЧЫЛДЫҢ СӨӨГИНИНГ ЈАНЫНДА

Сурузы јок јуучылдын
Сөөгининг јанында мен тургам.
Кара мрамор курчунын
Ўстине чечектер салгам.

Јажына өчпөс јалбыш
Јалбырап эзин јабырган.
Кремльдин рубин чолмоны
Күйүп сөөкти кор алган.

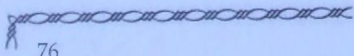
Мен јаныскан тургам.
Ичимде каран карыкчал.
Өлгөндөрди санангам,
Өдү сөстөр айдынгам.

Јиит јуучылга тынып,
Өлтүрген фашист тонокчыл.
Онын учун тымык,
Јажын-чакка кунукчыл.

Мун сүнелер јуулып,
Јылдыстардан түжүптир.
Коркышту карыкчал туулып,
Кеберлери үжүптир.

Јаш бойыста өлдибис деп,
Јайнап олор ыйлажат.
Концлагерьде күйдибис деп,
Күл кеберлү базыжат.

Сурузы јок јуучыл...
База эмеш турайын.
Јүрегимде кунукчыл,
Јашталадым туйкайын.

НА АЛТАЕ МОЕМ, ГДЕ ЛУНА КАК СЛЕПЕЦ...

На Алтае моем, где луна как слепец,
Равнодушно глядит на высоты,
Есть места, на которых оставил отец
След во время последний охоты.

Там теперь только кедры сурово шумят
Да над ними пугливые звезды дрожат.

А когда у вершин из полуночной мглы
Проступают неясные лики,
Тщетно ищет отца по лесам амыргы,
Надрываясь в безудержном клике.

Услыхав ее голос, бегущий марал
Замирает у камня седого,
Будто он на таежной тропе увидал
Сохранившийся след зверолова.

Отец мой давно погиб на войне...

Перевод Н. Черкасова, 1979 г.

ЎЛЕГЕМ

1.

Öзök-буурды ээлеген
Öскөн јерим Ўлегем.
Јаш тужымды јайкаган,
Јанарчы эдип јайаган.

Күнбадышта Сологой
Күн ашканын тоологой,
Солонидый јаш тужым –
Соодоткон учужым.

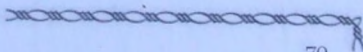
Ак мөнкүлү Јангынаар,
Айткан сөзим јанылар.
Кичинек тужымды экчеген,
Кинчек этпе деп кичееген.

2.

Түн ле кирзе түженип,
Түш јеримде иженип,
Јүрген јерим Ўлегем
Јүрүмге мени үдеген.

Јаш тужымнын јанары
Јаныланган тууларга.
Ўлгер чүмдеп танаары
Ўргүлеткем сууларга.

Ўлегем суунын табыжын
Ўспей уксан – кайкадар.
Карануй түнде сагыжын
Кандый ла үнге јайкадар.

3.

Уулчак тужымнын жылдары
Уча берген куулардый.
Чечек өскөн жайлары
Чек жиргилжин туулардый.

Жумунып ийзем көрүнер,
Көк ынаарга көмүлөр.
Күүн-санаамды жылыдар,
Көзимди ачсам жылыяр.

Күүнин солону кеелеген
Үлгерчи эдим, Үлегем.
Энемди сүүп килегем,
Эрке үлгер чүмдегем.

4.

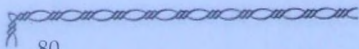
Үлегем өзөктин кырлары –
Жүрегимнин жажу кылдары.
Табарзан ачу эс алынар,
Бараксан тужым кылынар.

Ырысты, түбекти ол көргөн,
Ыйлап, каткырып көөрөгөн.
Адамнан аскан ойлорим,
Ачуумды айдып үлеерим.

Жаш тужымда көстөрдөн
Жаш сызылтан жуу-чак.
Түжүмдү алтын күстерди
Түженген эдим мен уулчак.

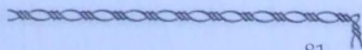
5.

Чике-Таман ажузын
Эске алзам, ажузын.
Энемнин көргөн шыразын,
Эм айтпайын – ыразын.

Канча жылдын бажында
Катап келдим, Үлегем.
Сени сүүйдим жажына,
Сергидип мени жас дегем.

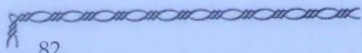
Жаш тужымнын ырызы –
Үлегемди сүүген сызы
Энемнин эрке көзінде,
Эмдигенче көксимде.

КҮПЧЕГЕНДЕ

Күпчегенде
Жаркын,
Ай.
Күзүниге
Күүним аай.
Айдын жаркыны...
Комыстын үни...
Айдын салкыны –
Алтын күүним.
Ак сындар,
Айдын мөнкүлөр,
Кырлар, суулар,
Мызылдашкан ыйыктар.
Чанкыр жаркынга кумынган
Улустар
Мөнкүликле танышкан.
Күпчегенде
Жаркын, ай.
Жаркын толкуланат
Салкын аай.

1968 жыл

Жиилектердин көбизин!
Баскан кижиге тайкылар.
Мени терзин, мени көрзин
Деп тургандый кызарар.

Көргөн болзон, жаанын!
Кыстар болзо жаагын
Кызарга жиилекке будуп алар,
Кайа көрүп, тартынып жанар.

Жиилектер божотпой тургандый,
Там ла көптөп көрүнер.
Эдекке де терип алгадый,
Чокчойгон көнөктөн төгүлөр.

2001 жыл

Жодро, Жодро – кичинек журт,
 Жолын сенин мында токтогон.
 – Сыйнычагым, ме – курут:
 Бала тужым коробогон.

Сен шулмузак, сыйнычак,
 Канайып кожо ойнойтон эдис,
 Ол ойлорис ыраак-ыраак,
 Эмди улустар эмдейдис.

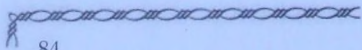
Эмди сенин колын эптү,
 Айткан сөзинг сенин эмдү.
 А менин жүрегимде эреен, –
 Санаама качан бир жеткей нем?

Кару сыйнычак, кандый жадырын?
 Карган энебис кандый жадыры?
 Жозлой акан айылдайт па?
 Сен ого, сыйнычак, ачынба.

Бис сенин кару акаларыс,
 Керек болзо, алаканыска саларыс.
 Керектерин бүдүп жүрзин,
 Ижемжин сени баштап жүрзин.

Жодролор көдүре чечектеер тушта
 Качан бир айлына кирип барарым,
 Ол тужында мен сеге
 Жоңжолой чечегин сыйлаарым.

1974 жыл

ПИСЬМО СЕСТРЕ

В твоём селе черемухи цветут,
И мир весенний широко распахнут,
Ты помнишь ли, как в детстве пах курут?
Он так теперь давно уже не пахнет.

Была ты словно ветер – озорник
Во время наших детских состязаний.
Те годы отзвенели, как родник,
Ты врач теперь, и в том твоё призванье.

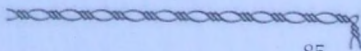
Твоя рука нежна и глаз остер,
Ты скальпелем и словом исцеляешь,
А я в плену у строчек до сих пор,
И ты об этом, видимо, не знаешь.

Как ты живешь? Как мама? Не скрывай.
Мне кажется, что вечность вас не видел.
Бывает ли братишка Язулай?
Ты на него, прошу, не будь в обиде.

Ведь мы с ним – братья старшие твои,
И если что случится вдруг с тобою,
Ты беды и невзгоды не таи,
Мы их поделим с братом меж собою.

Когда у вас черемуха в зарю
Осыплет цвет дурманяще-истомный,
Я привезу тебе и подарю
Цветок, который детство нам напомнит.

Перевод Н. Черкасова, 1979 г.

АКАМ ЖОЗЛАЙГА

Акамла кожо кузуктаганыс,
Акам мөштөн жыгылган.
Будак сайган жерди танганыс,
Карын буды сынбаган.

Бир куш өткөнгөн: «Жоо-жоо-жоо» – деп,
Танарыста эткен: «Тын-тын-тын» – деп.
Кушты угуп каткырганыс,
Күүнибисти жарытканыс.

Аксак куру жанганыс,
Айлыбыска једип айтканыс.
Сыйным угуп жоологон,
Бис экүни ондогон.

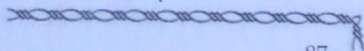
2001 жыл

Кара-Тытта кузуктап мен аскам,
Жердин аайын таппай баскам.
Айунын богын таныгам,
Коркышту ла коркыгам.

Түн кирерде, өзөккө түшкөм,
Күйгөн тыттын көндөйине киргөм.
Көзимди јумуп уйуктагам,
Ичимде каран туйуксынгам.

Кенейте кижинин үни угылган,
Күн тийип, таң жарыган.
Көрзөм, атту улус турган,
Мени килеп учкаштырган.

2001 жыл

МИШЕК

Јуунын кийнинде энебис биске
Эликтин чаабындый ўни эдиске
Кара көстү карындаш сыйлаган,
Мишек деп уулчак кабайда ыйлаган.

Бир јашту Мишекти бис
Уйуктадала, сомоктоп койотон эдибис.
Энебис каанда јайгы јалаңда,
Бистер јыланаш суунын јанында.

Энирде келзебис, кичинегеш Мишек
(Онын шыралап өскөнин не деер!)
Бозогонын јанында ыйлап турар,
Талкан, сүт, курут сураар.

Баланын ыйын токтодып, мекелеп,
Энебис келгенче ойнодып килеп,
Калганчы сүтти ого уратаныс,
Бойлорыс куру көрүп туратаныс.

Кезикте талкан урган баштыктын түбин
Кактап ийзен, койу күкпүн
Боро чейдемнин үстине төгүлер,
Мишек ичип, төжине төгүнер.

Курут јокто боро таш берзебис,
Ыйына чыдашпай кучактанып жүрзебис,
Мишек ташты туура чачатан,
Ыйлап, көңкөрө жыгылып калатан.

Энебис иштен орой келер,
Бригадага ўлеген аарчы экелер.
Бойы тойо ажанбас, куру,
Эненин жүрүми јенил эмес туру.

СҮҮГЕН ЧЕЧЕК

Айлымда менин кызыл розанын
Чечеги айдында жайылып калды.
Эртен тура көзимди ачала,
Көрүп ийдим кызыл кайкалды.

Роза чечектеп келген тужында
Күүним жарып, сыным женилет.
Узун чичке төстин бажында
Кыпту роза жараш энилет.

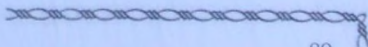
Сенин жаражынды, сүүген чечек,
Жебреннен бери поэттер мактаган.
Сүрлү жараш сөстөр бичилген,
Сүүшкендер сени жагына алкаган.

Эмди сен менин айлымда
Эрке чечегеш чечектеп жадырын.
Мен сени сүүп, кичееп турадым,
Сен жаныс ла чечекте, көөркийек.

Ак-жарыкта күннин алдында
Сенен жараш чечек жок.
Чечекте, роза, менин айлымда
Тышкары кыш, тышкары соок.

Кеен-жараш сүринди мен
Үлгерлеп, кайкап, мактап салайын.
Ичимде көп санаалар сананып,
Жанына отуруп, амырап алайын.

1980 жыл

СҮҮШ ЈОК БОЛЗО

Сүүш јок болзо, үлгерлер чүмделбес,
Сүрлү жараш сөстөр түжелбес.
Санаа-шүүлте эптү айдылбас,
Коп угаачы оостор ачылза јабылбас.

Чечектерди ол тушта кемге сыйлаар?
Сакылта жүректе кайылып жылыйар.
Карузыш јок көстөрдө оттор ойнобос.
Уул кысты талдабас, кыс кемге де мойнобос.

Јүрек тегин болчок эт болор,
Акча-јөөжө эн кереес деп бодолор.
Очокто оттор жылыдып камылбас,
Јүрүмнин учуры кубулып танылбас.

Амадап, јүткүп кем де жүрбес,
Сүүш учун кем де өлбөс,
Сүүш керегинде кожондор угулбас,
Јүректи өйкөп не де томылбас.

СҮҮШ

Сүүш дегени не?
Билереер бе, улустар?
Сүүш обоодо ийне,
Бедрезеер, табараар.

Табылган кийнинде ол
Эрјинедий неме.
Сүүген кижиге јол
Јүрүмде ачык ийне.

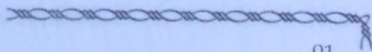
Озо баштап уул
Бир кысты ајарар.
Удабай «јалчы кул»
Ого болуп калар.

Киного оны апарар,
Ресторанга кычырар.
Јүзүн немелер сыйлаар,
Јүзи-бажын сыймаар.

Энирде экү окчожор,
Экү бойын јоктожор.
Айдын түнде шымыражар,
Айрылышса ыйлажар.

Сүүш јаан ырыс,
Саң башка кумыс.
Ичсен, ичер күүнин келер,
Көрзөн, көрөр күүнин келер.

Сүүшке кижиге бир јолыгар,
Јүрүмде ырысту болыгар.
Јаанай берзегер, онып баштаар.
Јакшы эжеер болуп калар.

Кезик улус карыганча
Сүүжин сүрекей кереестейт.
Алдын ай-күн жарытканча
Сүүжи онын элебейт.

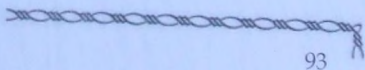
Жүрүмди сүүп өдөр керек,
Сүүштин кебери мун кубулган.
Жүрүмде сүүп жүрер керек,
Кижиге сүүпге туулган.

Жүрегерге карузыш толор,
Күүнер слердин ару болор.
Сүүп жүригер, улустар,
Каргандар, жиитер, кыстар.

ТЕЛЕНИТ

Сен, көөркийим, теленит,
Мен дезе алтай.
Мандайында менинди
Туку качан мен айтпай.
Чолушманды, Алтын-Көлдү,
Чыккан жеринди мактайдым.
Чолушманды мен көрдүм,
Жериннин жаражын кайкайдым.
Туулы, бел, чортондорды
Чолушман суунан мен туткам.
Жараш теленит кожондорды
Жүрегим менин жараткан.
Сен, көөркийим, теленит,
Ол түней ок алтай.
Жүрегеме сен менин
Алтайдан Алтай.

1969 жыл

ПИСЬМО БИЧИЗЕН, КӨӨРКИЙИМ

Сен меге письмо бичизен, көөркийим,
Мен сеге бийик күүндү ле
Эрке сүүштү келерим,
Брысту ла жаркынду келерим,
Чөлдөрдин жайымын экелерим,
Кырлардын ару чалынын экелерим.
Сен меге письмо бичибезен, көөркийим,
Мен Кызыл күүк болуп уча берерим.
Жастар сайын Алтайыма келип,
Жажыл агаштарда кунукчылду эдерим...
Күмүш кырлардан бичизен, көөркийим,
Күннин жаркынынан көрүнзен,
көөркийим.

Мен сени – эрке сүүжимди,
Санайдым, көөркийим,
Сакыйдым, көөркийим!

1964 жыл

НАПИШИ МНЕ, МИЛАЯ...

Почему ты, милая, не пишешь?
Получить письмо твое хочу.
Каждый день я жду его,
ты слышишь?

И тогда на крыльях прилечу
Я к тебе со светлою душою,
С нежною любовью
и с собою

Принесу тебе степей простор,
Россыпь рос с высоких синих гор.

Если ж не напишешь, дорогая,
Превращусь в кукушку от тоски.
Каждую весною прилетая
В наши горы,
Буду у реки,
Звать тебя с березовой опушки
Одиноким голосом кукушки.
С горных круч родимого Алтая
Напиши мне, милая, скорей.
Покажись мне, душу согревая,
Соткана из солнечных лучей.
А не то я, став кукушкой скоро,
Сам к тебе примчусь в родные горы.

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

КӨӨРКИЙИМ

(Кожон)

Күүзи Ногон Шумаровтын

Кара көстү көөркийге
Карузып жүрер күүним бар.
Кара мендү көөркийге
Карузып айдар сөзим бар.

Көктамандый сүүжинди
Сыйлап берзен, көөркийим.
Эрјине кара менинди
Сыйлазан, ундыбай жүрейин.

Ырысту чанкыр энирде
Ырызым бадырбай ыйлайын.
Ышту ыраак талада
Ырымдап сени сакыйын.

1964 жыл

КУУЛГАЗЫНДУ КӨРҮЛЕР

Куулгазынду көрүлөр көрөргө
Көзимди жумуп ийдим.
Жүрүмимди катап өдөргө
Жүректин кылына тийдим.

Көрзөм, алдымда жиит кыс,
Ыраактан меге удур келеет.
Бастыра бойы ару ырыс,
Чечектер үзүп энилет.

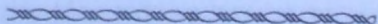
Ак платьелү, кара мендү
Жиргилжиндий алдымда турат.
Каткым менин эмдү деп,
Каткырат, каткырат, каткырат.

– Жакшы ба, кайран жиит тужым?
Ол унчукпай удур көрөт.
– Жазына сени ундыбас турум,
Ол тулунын алып өрөт.

– Жаңыс сөсти айдып ийзен,
Жаркын болуп жолыма тийзен.
Жиит кыс колын берет.
– Салымым сенин – деп кимиренет.

Маңдайында кара менин
Сыймап турзам, төмөн көрөт.
Ак платьезинин ару женин
Тудуп колын көдүрет.

Көрзөм, колында ак чечек,
Сүрекей жараш ак чечек,
Араайынан кожондойт.
Алкыш айдып кородойт.

– Баатыр уулга барааткан,
Бараксан кайран көөркий – дейт.
Жүрүмин женил болбос – дейт,
Жүрегим менин сезет – дейт.

– Жажына ба?

– Жажына.

Уул кысты кучактап,
Узак, узак окшоды.
Ак чечегеш кенейте
Кызычак болуп кубулды.

– Сен кемнинг кызычагы?

– Слердин.

– Сен кемнинг чечегежи?

– Јердин.

– Карындажын кайда?

– Та.

– Айса болзо, айда?

– Анда.

– Кыйгырзан, түшсин.

– Ау-у-у! Аза-а-ан! Тү-ү-үш!

(Кычыраачылар шүүшсин бу не түш).

Көрзөм, кичинек уулчак
Алдыма менин тура берт.
Көстөри шулмус, карачак,
Жүрегим менин серт...

Лиит кыстын кебери
Көзимнинг алдына кубулды.
Бу ла көрзөм, алдымда
Менин эжим турды.

2000 жыл

Онон бери он жыл өтти,
 Он жыл өтти, кару көөркийим.
 Канча жылдар бурылбай өтти,
 Бурылбай өтти, кару көөркийим.

Ол тужында жиит болгоныс,
 Мен сени алып той эткем.
 Болчок туранын үстинде конгоныс,
 Мен сени сүүп эркелеткем.

Он жылга Улаганда жадарыс деп,
 Ол тушта экү бодогон бедис.
 Үредүни бождоло, жанарыс деп,
 Жаантайын иженип, сананган эдибис.

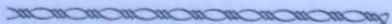
Он жылга не болбогон?
 Омок өйибис өдүп калды.
 Эмди бисти биле колбогон,
 Поэзия мени олжолоп алды.

Эки баланын энези болдын,
 Ижин сенин женил эмес.
 Жүрегиме менин кунукчыл толды,
 Жүрегиме менин сен кереес.

Эмди де көп жылдар өдөр,
 Жүрүмис бистин коштой өдөр.
 Балдарыбыс жаанап калар,
 Бажыбыс бистин кажайар.

Сеге кезикте женил эмес,
 Седен ле жүр, кару көөркийим.
 Кайран жылдар элес, элес...
 Карузып жүр, көөркийим.

1976 жыл

КЕБЕРКЕК ЈАРАЖЫН ОНУП БАРАТ

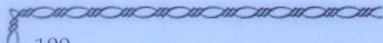
Кеберкек јаражын онуп барат.
Јаш тужыбыс там ла ырайт.
Алын јолыбыс астап ла јат.
Ашкан ажуларыс көптөп лө јат.

Эрке эжим меге килейт.
Амыр отуарарын көөркийим билбейт.
Тан эртеннен энир киргенче
Элбендеп айылында иштенгенче.

Түүнет, көктөнөт, јалакай, ус,
Мактайт оны таныш улус.
Ижинде кичеенип ады чыккан,
Албаты оны јакшы айткан.

Јүрүмди јажына коштой өткөнис,
Ырысты, түбекти үлежип јүргенис,
Ол јерге барзабыс, кожо болорыс,
Эзен јүрзебис, коштой конорыс.

2002 жыл

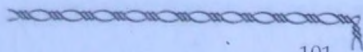

ТА КАЙДА ДА КАБАЙДА

Та кайда да кабайда
Бала уйуктап тўженет.
Энезининг эмчегин эмерге
Эрдин чўйип тимирейт.

Онын болчок жаагында
Жўрўмнин жулугы тыныскийт.
Ол кабайдын жанында
Кандый да улу улустар
Улуузын ундып салгылайт.

...Та кайда да кабайда
Яш бала уйуктайт.
Та кайда да карагуйда
Ракеталар тургулайт.

КОЛЫБЕЛЬНАЯ

Пусть твоя дорога будет
Вечно светлой, мой балам.
Ты найдешь, я верю, счастье, –
Побыстрей расти, балам.
Ждут тебя дела большие
Впереди, пойми, балам.
Должен быть ты, как подснежник,
Очень нежным,
Мой балам.
Должен быть, как беркут горный,
Смелым, гордым,
Мой балам.
Материнской добротой я хочу тебе
добра,
Я тебе желаю счастья сердцем матери,
балам.
Обойди весь мир, сынок мой,
Но и там
Не забудь родные горы, мой балам.

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

БАЛА-БАРКАБЫС ЭЗЕН JYРГЕЙ

Бала-баркабыс эзен жүргей,
Jүрзин жүрүмде түбек билбей.
Айыл-журтында амыр ла жаткай,
Албатыда жакшы ады арткай.

Аржана, Азан – атташ балдарыс,
Көстөринде ойнойт омок ырыс.
Балдарымнын балдары бешке жетти,
Улдак, жаанак, тайдак дешти.

Балдарлу кижиге кандый жакшы,
Жер-телекей ологго тапчы.
Кееркемжилү кебери бистин ырызыс,
Ойноп ыйлашса, кереес сызыбыс.

2002 жыл

КЫЗЫЧАГЫМ

Менин кызым, Аржана,
Ылгый бештерге үренет.
Күнүн ле меге кол салдырып,
Ижемжилү сүгүнет.

Көзине көрзөн, ап-ару,
Адазына сүрекей кару.
Кызыл кыйра чачында,
Улай ла менин жанымда.

Четвертьтин учында бештерин
Түжине тоолоп отурат.
Төрт алганда жашталып,
Жаш бойында кунугат.

Тетрадьтары ару-ару,
Жастыралар сүрекей ас.
Күзүничектий үни ару,
Уксам, көксиме эбелер жас.

Аржана деп оны
Таайы Каран адаган.
Жанып келеле, кожонун
Узак отуруп тындаган.

Улаганда эмди
Он Аржана бар.
Аржана деп эркемди
Көргөн улус жарадар.

ЈҮРҮМНИН СУДАЗЫ

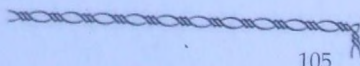
Ак-јарыкка туулганнан бери
Алаканыма салып өскүргем.
Јүрүмде санааркап жүргенде,
Каран карузып үшкүргем.

Јаш тужында кабайды
Јайкап, кожондоп туратам.
Јангы чыккан ак айды
Јанарла деп сурайтам.

Соғонодый сок јангыс
Кызым бар деп соодойтом.
Баштактанзан, үн кыныс
Айтпай сени ондойтом.

Кызыл кыйра јайылган
Кара чачын өрөтөм.
Балам кандый јаанаган!
Каран ырысту жүрөтөм.

Аданын сөзин эм укпай
Акыр, кайттын, сен кызым?
Јолынды кем туйуктайт?
Уйкум келбейт, ырызым.

БАШТАПКЫ СҮҮЖИНДИ АРУ ТУТ, БАЛАМ

Баштапкы сүүш баштапкы үлгердий деп,
Мен, поэт кижиге, жангы ла билдим.
Кызым ыраак городко үренип,
Сала берерде, оны киледим.

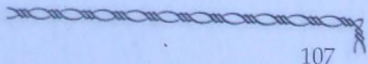
Алдында кызым – айас тенери,
Ачык-жарык, омок куучынду.
Эмди көрзөм, кубулган кебери,
Чырайы боро, кунукчылду.

Уулдын сүүжиге төгүндү, чынду.
Кезикте кутус сырым бар.
Кыстын сүүжиге жажытту, кыйынду,
Жангыс ла карандыра өртөп турар.

Баштапкы сүүш – роза чечектий,
Жүрекке кадалып, сызын бождор.
Туйка сүүш жүректи кинчектеп,
Кубулгазын кунукчыл кожондый бодолор.

Балам, сенин сүүжин ондый,
Ол ундылбас, кереес, ару.
Жайналган сырымду алтай кожондый
Сүүжин менин жүрегиме агару.

Үлгерлер бичип, иштеп жүреле,
Кенейте жүрегим шыркататты.
Кызымнын сүүжи, кызымнын көстөри
Көрнөдий өртөп санааркатты.

УУЛЧАГЫМ УЙУКТАЙТ

Баштак уулымнын тумчугы сыйыктап,
Бараксан нени түженет не?
Адалу, энелү айлында уйуктап,
Айландыра жүрүмге сүүнет не?

Түжиле жүгүргөн буттары амырап,
Уулчагым терен уйуктайт ошкош.
Арыган балтырлары араайын жымырап,
Өзүнир жулукла толот ошкош.

Омок уллчактар биригип жуулышкан,
Ойынчык автоматту жуулашкан.
«Кайучы» болгон, каткырып ойногон,
«Немис» болорынан уулчагым
мойногон.

«Атакага» барарда, ура-а деп
кыйгырган,
Алдында төнөзөккө индигип
сыйрылган.
Өрө турган өштүни кырган,
Энирде айлына аштап жанган.

Энези барда эркетпей канайтсын,
Адазы барда алкышту болбайсын.
Же мен адамды качан да көрбөгөм,
Адам бойынын салымыла өлбөгөн.

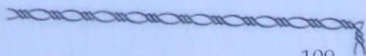
УЛАГАНДА КАРУ УУЛЫМ БАР

Улаганда кару уулым бар,
Ижи кату, канайдар.
Жамандаган да кижии бар,
Мактаган да улустар.

Эр кемине јет калган,
Уулым көп кычырган.
Телекейлик бичиичилерди
Тегине кычырып јүрүм деди.

Ачу ашты астан амза,
Айса албатына једер тузан.
Нөкөрлөрин сенин көп,
Төрөгөндөрин байлу, төп.

2001 жыл

БАЛДАРЫМ БУТКА ТУР КАЛДЫ

Балдарым бутка тур калды,
Бажым буурайып барады.
Билимнин докторы болды кызым,
Ончолоры омок ырызым.

Адагар ары талага
Атана берзе, ыйлашпагар.
Энегерди эмдеп, килеп,
Эжигерден ыратпагар.

Энегер эрке, слерге кару,
Ак санаазы астабас, ару.
Je мен, адагар, үлгерчи,
Jонго кеендикти үлеечи.

2001 жыл

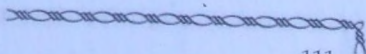
ОНОН БЕРИ ЈИРМЕ ЈЫЛ ӨТТИ

Онон бери јирме јыл өтти,
Јүрүм мени неге ле үретти.
Сеге де кезикте јенил эмес болгон,
Ол өйлөр өдүп, ырап јоголгон.

Эмди бис эр кемине јеткен
Эмчи бойысты јеткер кезеткен.
Ченемели јаан тузалу улус,
Јажына нөкөр болотон турус.

Азыраган балдарыс өзүп чыдады,
Санаалар бичип, сабарларым чылады.
Јайалталар көдүрер кајыкчыл чыкпады,
Јалтанып, јарамзып, јастыра-мыстыра ылгады.

2000 жыл

АГУНА

Агуна деп экем бар,
Эки жаагы бошпок.
Өрө өзүп, ол жаанаар,
Балам шулмус, баштак.

Алакандап ийзен,
Быштак сыгып өөркөөр.
Алып колына эркелетсен,
Шулурты жүрегинди өйкөөр.

Агуна, ару алтай ат,
Агуна баштак алтайак.
Сен тур талтайа,
Бир алтамды алтайла.

Тааданнын тилиле
Тадыра сен куучында.
Эненнин эрке тилинде
Эрјине бары чын, балам.

1998 жыл

ЧЕЙНЕШ ЛЕ АЙЧЕЧЕК

Чейнеш ле Айчечек,
Кылык-јаны төп, чек.
Игистерге туней,
Кардын балдар эмей.

Кош-Агашта тайназы,
Кожондоп берер тайдазы.
Балдарга оlor кару,
Балазак күүни ару.

Чейнештин чечеркегин
Чек ле кижн кайкаар.
Айчечектин ару-чегин
Ада-энези мактаар.

Ажанза, ашты үлежер,
Эш тартынып тежежер.
Кандый нак балдар,
Көрзөн, жүрегин снстаар.

1996 жыл

АЙАН

Айан деп уулчак
Көстөри карачак.
Балтыр-кежик бала,
Чыдамкай јаштан ала.

Эненин эркези,
Аданын кереези.
Улдазынын уулы,
Јааназы кулы.

Айылдын ичин тибирет,
Адазы оны кизирейт.
Айан быштак сыгат,
Каймак, пелмен тыгат.

Јаактарын бошпойто
Јааназы азыраган.
Улаган јаар ойто
Јанбазым деп ыйлаган.

Јаш бала сескир,
Јүреги белгечи.
Јүрегиме кару эмтир,
Јүрүмиме јөмөөчи.

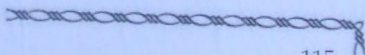
1999 жыл

КАРАН КОШЕВ

Агару, ару санаанын арјанда
Јүрүмге јүткүген јүрек согулат.
Ал санаазы Алтай јеринде
Шанкай деп кожоны јүрегиме томулат.

Куркун канады онын тыгыйт,
Кök айаска көмүлип шунуйт.
Отыгынан онын от чагылат,
Анылу санаазы албатыга јайылат.

Амаду бийикте, бийикте, бийикте,
Ого једерге јайалта табылар.
Эки иштин ортозына ийиктел,
Ол тушта јүрегине от камылар.

КАРУ НӨКӨРИМ ИГНАТ ОРТОНУЛОВКО

Жайалтазы жаан керсү журукчы
Кырларды жаныландыра журап салган.
Ак мөнкүлү Алтайында жорыкчы
Албатызынын төп кылыгын алган.

Менин кеберимди келер өйгө
Кепке баскандый кем сыйлаган?
Ар-бүткеннин жүзүн будугын
Жүрегинде кереестеп кем ылгаган?

Жалакай кылыкту жерлеш нөкөрим
Жайгы жалкыннан от алган эмей.
Каткылу көстөринде, кабагынын учында
Жайалтанын чийүзи бар – жүректерди
сергиткей.

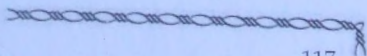
ДОРОГОМУ ДРУГУ ИГНАТУ ОРТОНУЛОВУ

С ярким дарованием самобытный художник,
В полотнах его горы в хрустальном звоне
представились.
В горах Алтая неустанный путешественник,
Наследовал у своего народа скромность и доброту.

Кто подарил поколениям мой облик?
Воссоздав меня как живую плоть.
Кто тонко подмечал краски у природы?
И больше всего ими дорожил?

С приветливым характером мой земляк и друг
У летней молнии взял огонь дарования.
В улыбчивых глазах, в разлете бровей
Есть скрытая черта одаренности, пусть полотнами
Обновляет наши души.

Перевод Н. Черкасова

МАДЫШЕВ ПЕТР СЕМЕНОВИЧКЕ

Эх, Петр Семенович,
Эзен жүрзегер кайдар!
Мадышепти Балыкчыда
Бастыра улус тооп, мактаар.

Кандый кару кижиге эт,
Жүрүмнен эрте жүре берт.
Алты балазынын ырызын
Жетире көрбөгөн, ачузын!

Балыкчыга барала,
Жолыккан болзом кайдарым.
Балдарынын балдарына
Туштаарга, байла, барарым.

2001 жыл

НАЖЫЛЫКТЫҢ ЧЕЧЕГИ

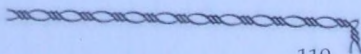
Алушкин Петр Мөнкүлеевичке

Эң керсү нөкөрим, эзен бе, Паштан,
Күлүмјинди жажырбай бери баштан.
Јаштан ала кожо өскөнис,
Нөкөрликтин чечегин үлежип үскенис.

Санаана кирет пе баштапкы катап
Поездке отурып, Барнаул барганыс.
Ийделү паровоз ачу бустап,
Ичкери барарда, көзнөктөн көргөнис.

Орус чөлдөрдин элбегин кайкап,
Јүрегисте унаачынын кожоңы эбелген.
Барнаулла таныжып, Обьты кайкап,
Экилебиске энебистин эрмеги эзелген.

2000 жыл

АЛМАДАКОВ НИКОЛАЙ БОЛЧОЕВИЧКЕ

Атраш, Атраш Алмадак
Эмчи бойы балазак.
Ијијин, ијијин баламды деп,
Сүүп жүрет балдарды эмдеп.
Түни-түжи иштегенигер,
Ооруларды жазып билгенигер.
Жакшы сөсти укканыгар,
Ўлгеримди угуп кунукканыгар.

Ак-жарыкка удаган жүригер,
Жаш үйени эмдеп кичеегер.
Бала-баркагардын ырызын көригер,
Айлымды кыйбай кирип жүригер.

ЭКИ ИШ ИШТЕП ЈҮРҮМ

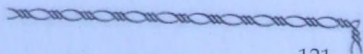
Эки иш иштеп жүрүм,
Өй меге једишпейт.
Эки койонло сүрүжип турум,
Шылтактанарга келишпейт.

Эки јанынан арбыш јийдим.
Өчөжип, өштөжип билбезим.
Өштөдип те турзам, меге кидим
Иштенер керек, тийбезим.

Эки ишке јүлтөксиреп те жүрзөм,
Ырысты жүрүмде көп көргөм.
Ыраакта Улаганда астыгып та жүрзөм,
Ўлгерчи адымды түжүрбөгөм.

Көрөрдө лө ондый жүрүм кыска,
Анылу јолымнан айрылбазым.
Јүрегим ачык кеен сыска,
Андыды деп ачынбазым.

Эки ишти иштеп жүрүм,
Өй меге сүрекей кереес.
Эки койонло сүрүжип турум.
Койондор элес, мен элес.

НЕНИ ДЕ САНАНБАЙ УЙУКТАЙЫН

Нени де сананбай уйуктайын,
Акыр, эмеш амырайын.
Эмчинин сөзин угайын,
Оору-јоболды ундыйын.

Јүске јетире тоолоорым,
Уйкум келер болор бо?
Тоолодым ла тоолодым,
Уйуктап болбой конор бо?

Орыннан тура јүгүрдим,
Отты ойто күйдүрдим.
Јүрегимди үлгер күйбүретти,
Онойып уйку јок түн өтти.

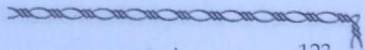
2001 жыл

Давно минувшие дела и события,
Кто во мне оживляя, воссоздает?
Когда ночью ложусь я в постель,
Что меня заставляет соскакивать с неё?

Всю жизнь за столом с ручкой в руке,
Кто меня принуждает работать, не жалея себя.
С утра до ночи или ночью до утра
Погружаясь в думы, я вижу виденья.

Мои думы, как перелетные птицы,
Днем и ночью кружатся над планетой Земля.
Всю жизнь мне не давая покоя,
В вечном поиске беспокойно бьется сердце мое.

Перевод Е. Стюарт

МЕНИНҢ ИЖИМ

Көрүмжилү кырларга
Көрө тандар көрөдим.
Алдындагы жылдарга
Ала тандак чөйөдим.

Кара-кара көстөрдин
Кирбиктери ачылат.
Анан алтай сөстөргө
Арбын шүүлте табылат.

Ай-Түнүке баатырдын
Ай саадагына амадайдым.
Чындый чынду сөстөргө
Чылабас канаттар сулайдым.

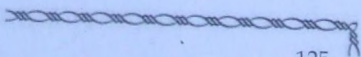
МОЯ РАБОТА

На горы я смотрю родные,
Мечтаю о грядущем их.
Где я найду слова такие,
Чтоб ярче был о них мой стих?

Ресницы черных глаз любимой
Лишь приоткроются едва,
И всё, что мне необходимо,
В них нахожу я все слова.

И я хотел бы быть при этом,
Как богатырь Ай-Тунюке,
Чтоб стих, как меткий лук поэта,
Послушен был моей руке,
Чтоб он родные горы славил,
И след в людской душе оставил.

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

АК ХАЛАДЫМ

Ак халадым, сени кийгемде,
Ару женил боло бердим.
Алтайымнын үстине күн тийгендий,
Алкыш сөстөр айдарга күүнзейдим.

Ак халадым, сени кийгемде,
Күн кеберимди тартынып ийедим,
Лоболго бастырган кижинин көзине
Күнничек болуп, байла, тийедим.

Ак халадым, сени кийгемде,
Агару деп сөстин учурын биледим.
Кижинин жаан түбегин билгемде,
Жагына улустан жажынып жүредим.

Ак халадымнын ары жанында
Албатыга, ар-бүткенге жаан сүүш.
Тамырымда аккан кызыл канымды
Кысканбай үлейтен агару сүүш.

Ак халат, сенин учурынды билерим,
Албатыга тузалу болуп жүрерим.
Арудан ару бол, ак халадым,
Жүрүмде сен менин канадым.

БЕЛЫЙ ХАЛАТ

Когда халат я белый надеваю,
То становлюсь добрее и светлей,
Как будто всходит солнца диск, сверкая,
Не на востоке, а в груди моей.

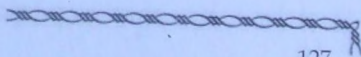
Когда халат я белый надеваю,
То принимаю облик мудреца
И часто пациентам заменяю
Товарища, и брата, и отца.

Когда халат я белый надеваю,
То самый безнадежнейший больной
И тот с волнением чуда ожидает,
Как будто я не доктор, а святой.

Я под халатом к существу лелею
Земную, неподдельную любовь,
И если надо, собственную кровь
Я даже для врага не пожалею.

Халат мой белый, суть твоя понятна,
Служи во имя радости людей.
Пусть на тебе никто не сыщет пятна,
Равно как и на совести моей.

Перевод Н. Черкасова, 1979 г.

БАШ ВРАЧ ТА БОЛУП ИШТЕГЕМ

Баш врач та болуп иштегем,
Аракыны ол тушта ичпегем.
Јаны эмчилик те туткам,
Николай Штанаков болушкан.

Бир жыл јаныскан албадангам,
Арбанакова каладöөн көчкөн.
Ўлгерлер бичиирин ундыгам,
Јүрегимде от өчкөн.

Кезикте мен јастыргам...
Бертикти де јас тургам.
Је мен нени этпегем?
Јүрүм мени үреткен.

КИЖИГЕ КАРШУУНДЫ ЖЕТИРБЕ

1.

– Кижиге каршуунды жетирбе – деген
Гиппократтын сөстөрүн кем билбес.
Мен оору улусты көп эмдегем,
Же бу сөс эмчилерге эн кереес.

Жебрен врачтын сөстөри кычыру,
Эмчи эмдеер, жазар учурлу.
Эм болушпаза, сөслө жөмө,
Оору кижиге көрбө көмө.

Жалакай, билгирлү, кижизек болзон,
Эмдеген кижине күч жетпес жобол.
Өлөтөн салымду кижини ондозон,
Жүрегин сыстаар – сеге бүдет ол.

2.

Ачык-жарык күүнинле улусты жылыт,
Албаты ортозында астаар сыгыт.
Өлүм – сенин өштүүн көп катап жендиртер,
Эненди апарып, күчтүзүн билдиртер.

Эмчи жастырза, коромҗы болор,
Жүрегине ачу корон толор.
Санааркап, карыгып, бурузын алынар,
Каруузына туруп сөзүн айдынар.

Оору кижиге жакшы сөс айтсан,
Ижемҗи, сүүмҗи жүрегин эргизер.
Же өлүп жаткан кижини аргадап алзан,
Айткан алкыжы санаанды сергидер.

3.

Эмчи кижиге аҗарынкай, киленкей,
Акту бойы ижинде кичеенкей.

Улустын комудалын жүрегине салар,
Ооруны эмдеп, марын алар.

Оорунун жеткерин озолодо сеспезе,
Эмдерле эмдеп ойинде жаспаза,
Эмчинин жаман ады чыгар,
Улустын ыйлу каргыжы чыгар.

– Жыландый ойгор, сагышту бол,
Билгирдин айагынан сүме сус.
Жебрен врачтардын сөстөри ол,
Ундызан, жүрегине төгүлөр тус.

4.

Ўредүни божодоло, черт алынган,
Жүрүмимди улуска учурлаарым деп айдынган.
Оорула тартыжып, жүрүмин кыскарар,
Тузалу кижиде албаты кысканар.

Түни-түжиле каруулда турарын,
Бойыма деп сөсти ундып саларын.
Уйку жок түндөр көп болор,
Көксинге кунукчылду санаа толор.

Өлүмди жүрүмде көп көрөрин,
Жастырган – санааркап, карыгып жүрерин.
Же мен бир сөс айдайын деп жонго:
«Вита бревис арс лонга»^{*}

* Жүрүм кыска, искусство мөнкүлик (канату латын сөс).

УЛАГАННЫН АЖУЗЫН

Улаганнын ажусын
Орус, алтай байлаган.
Ыраак жок мөнкү туузы,
Мөштөри шуулап кайлаган.

Анчада ла көлүктүлөр
Ажуда токтоп амыраган.
Түбекти кыйарым деп олор
Ичинде иженип сананган.

Кем де кыйра буулаган,
Кезиги аражан ууртаган.
Түнде оттор суркураган,
Анда ыраакта Улаган.

2001 жыл

УЛАГАН

Улаган, Улаган, Улаган.
Менин бого келгеним удаган.
Тайгаларын сенин мөнкүлү,
Кеберин жүрегимде мөнкүлик.

Киштеринди кийгем, килтирегем,
Андарыннын эдин амзагам.
Адынды адап кимирегем,
Ажуларынды ажып жимирегем.

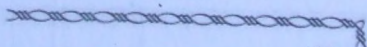
Мында ару, чанкыр кей,
Кару сүүген телекей.
Кеберинди көрүп тын алгам,
Кожондорынды угуп тындагам.

1990 жыл

КЫСКАШТУ ОЙЫК

– Јакшы ба, жаркынду Кыскашту Ойык?
Сүүген сүмер, јакшы ба? Јакшы.
Мен ойто ло јерлерди өдүп,
Сени көрөгө амадап келдим.
Сенин үстинде көк тенери
Ол ло бойы тымырап мызылдайт.
Мөнкү тошту сенин кеберин
Бийикте ару чогыла жаркындайт.
Тымык, чанкыр тенери алдында
Күнге күскүдий чогынды чачтын.
Улаганнын ажусын ашкан улуска
Улуркап, Алтайдын јаражын ачадын.
Сени курчаган кырлардын ортозында
Сен эн ле бийиги, эн ле арузы.
Алтайымды ајыктап, айланып келзем,
Сен жүрегиме эн ле карузы.
Сенин јаражынды, оморкок кеберинди
Мен сүүп, жүрегимде јайкап жүредим.
Сала берзем, сен менин келеримди
Сакып, санааркап, тумантып турадын.
Көк аястын алдында сүмер,
Јангыс ла сеге санаамды айдатам.
Јүрүмдө меге уур болгондо,
Јангыскан туруп, ајыктап туратам.
Сенин кеберинди көрүп алала,
Ару күүндү жүрүмле баратам.
Эзиндерин чачымды сыймап ийеле,
Элес эдип уча беретен.

1981 жыл

ЈҮРҮМ ЛЕ ЈҮРЕК

Тымык түндердин тыныжын ичип,
Адышкан жылдыстарды аяктап
турум.

Энирлер сайын үлгерлер бичип,
Ээн кырлардын ортозында јадырым.

Бу жүрүмде мен нени баалайдым?
Көксимде көрнө ол меге кереес.
Оныла мен ичкери алтайдым.
Өскө мени не де ижендирбес.

Жоным болзо малын кереестеп,
Арка-туулардын ортозында журтайт.
Тайгалар сайын турумкайын
кереелеп,
Малыла кожо турлуларда кыштайт.

Бу ыраак карлу кышкы журтта
Салкындар сыгырып, шуурган
шуурат.
Жоболго бастырган улуска туштап,
Јүрегиме кезикте кунукчыл табарат.

1969 жы

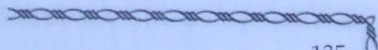
АРУ СҮҮМЈИ

Апагаш кеберлү
Ару сүүмји
Айылымнын эжигин
Ачып кирген.

Апагаш кеберлү
Ару сүүмји
Алкыжын меге
Айдып берген.

Апагаш кеберлү
Ару сүүмји
Сүне болуп
Меге келди.

Алтай јеримде
Таң аткандый
Айылымнын ичи
Јарый берди.

АЛТАЙ ВАЛЬС

(Кожон)

Агып јаткан сууларым,
Ак мөнкүлү тууларым,
Ўстигерде алтын ай,
Айландыра Кан-Алтай.

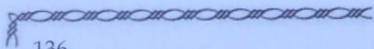
Кош жанар:

Тенеризи көк-чанкыр,
Булуттары апагаш.
Албатыга мында амыр,
Шуулажат јаш агаш.

Ынаартыган тайгалар,
Ыш чорыган турлулар,
Анду, кушту Алтайым,
Јаражынды кайкайын.

Күүктин үнин тындагам.
Чечектер үзүп энилгем,
Ажуга чыгып јандагам,
Алтайымды эбиргем.

2000 жыл

ЭЛ-ОЙЫН

Эл-Ойын, Эл-Ойын,
Эне-Алтай жаркында.
Эл-Ойын, Эл-Ойын,
Эпчил ийде жардымда.

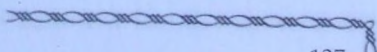
Күрежип мен билерим,
Једимдерге келерим.
Ат манында учуртып,
Ат жарышта јенерим.

Ак төнөйлү эрјине,
Аргымагым болгой нен?
Ак чырайлу көөркийек,
Амадуума јеткей нем?

Көдүрге ташты көдүрип,
Баатыр уулдар маргыжат.
Элди эмди көкүдип,
Энир кирзе, ай чыгат.

Кожон, јанар јайнузы
Јүрегисте арт калды.
Көөркий кыстар јаражы
Көргөн бисти кайкатты.

Эл-Ойында јайалган
Экпиндү эмтир тартыжу.
Эл-Ойында ойногон
Элим јүргей не ырысту?

Лылдыстар сабакталган Алтайда
 Ыргал баштайлы.
Күн төгүлген кырларга
 Күреелей туралы.
Бийик-бийик мөштөрдий
 Жайканыжып,
Жергелей, жергелей турала,
 Жен тудуныжып,
Алтай кожондорды кожондойлы
 Омок үнле.
Күннин чыгыжын уткыйлы
 Күмүш күүле.

1968 жыл

ТӨРӨЛИГЕР СЛЕДИН – АЛТАЙ ТУУЛАР

Түлкү бычкак бөрүктү уулдар,
Төрөлигер слердин Алтай туулар.
Төбөгөрдөн жайылган чачактар торко,
Минген адыгар ылгым, жорго.

Элик бычкак өдүктү кыстар,
Слер көк тенериге көдүрилген кастар.
Алтай тоныгар эптү, апагаш,
Кабактарыгар кайчы канатту карлагаш.

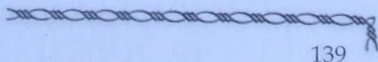
Слерлер јоныстын кееркемјилү кебери,
Албатыстын салымы, келер өйлөри.
Кеберигер кадык, омок, чындый,
Менин айдарга турганым мындый:

– Ак-чек күүнеерди канат эдигер,
Јылдыстардый ыраак амадуга једигер.
Барган јолыгарда баргаа өспөзин,
Ўргүлји сүүш јүрегеерде өчпөзин.

Бала-барка азырап камыскан очогоор
Качан да сообозын, биригип ончогор
Бирлик ийделү алтай јон болыгар,
Төрөл тилисте салымыс – ондогор.

Уйазын корыган мүркүттий јалтанбас,
Амадаган јолынан туура алтабас
Болзогор, слерден ырыс качашпас,
Јүрегеер карузып јажына ырашпас.

1990 жыл

АДА ДЕП АДАТКАН АЛТАЙ ЭРЛЕР

Ада деп адаткан алтай эрлер,
Артабаган эмей арта чачкан ээрлер,
Аргымак аттар чакыларда соодылат,
Чапчыза, јердин кыртыжы оодылат.

Јалдарын јайылткан аргымактар киштежет,
Баатыр эрлердин аттары бис дежет.
Алтан ороонды айланза арыбас,
Алтай баатырлар мөнкүликке карыбас.

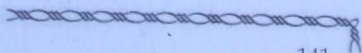
Алтай эрлер, эрчимигер кайда?
Өзөк-јүректерди ойгортыгар кайлап.
Ат-нере албатынын јүрегине томылзын,
Амаду јүректерде арчылбас болзын.

АЛТАЙ УУЛДАР

Алтай уулдар, магыгар кайда?
Адыгар, актугар, мааныгар кайда?
Каруузын беригер, сурактар кезем,
Јүрегим болдырбайт, ачынайын дезем.

Амадуга канат јок једип болбос,
Ачуны амзаза – астабас, соолбос,
Адыгарды түжүрбей өрө өзигер,
Алтай уулдар, адаларды төзөгөр.

Бийик жылдыска једерге учыгар,
Амадунын алтын эжигин ачыгар,
Албатынын јүрегинде адыгар согулзын,
Ак-жарыктын үстинде јакшыгар угулзын.

АК ПЛАТЬЕЛҮ АЛТАЙ КЫС

Мен сени көрүп турум,
Лиит алтай кыс.
Сен школыннын эжигинде
Ак платьелү турун,
Сананганын – ырыс.

Сеге он жети жаш,
Сен онынчы класста.
Сен жаш,
Жараш –
Ончо бойын сакылта.

Санаан сенин
Ак булуттардый,
Жүрегин жаан сүүшке белен.
Көстөрүн жаланда кандыктардый –
Жүрүм тийбеген.

Эдискен чанкыр энирлер –
Сенин канаттарын.
Омок салкынды,
Жаскы жааштый
Сен жүрүмле барарын.

Ак-жарыкты ару эт,
Ак платьелү алтай кыс.
Ару күүнинди мааны эт,
Айса, ол ырыс.

АЛТАЙКА В БЕЛОМ ПЛАТЬЕ

Я на тебя гляжу со стороны.

Идешь.

Весной глаза твои полны.

Светла ты,

Как черемуха в цвету.

Ты не идешь –

Взмываешь в высоту.

Ты –

лебедь.

Ты –

подснежник на лугу.

Нет!

Я найти сравнения не могу.

Идешь.

И распростерт перед тобой

Весь этот мир весенний, голубой.

И десять лет учебы – позади,

И сто дорог зовущих – впереди.

Любую выбирай –

к мечте иди,

Неси любовь к родной земле в груди.

Я на тебя смотрю со стороны.

А ты проходишь в облике Весны

Вдоль ручейка,

Бегущего с горы.

И вся ты – в неизвестное порыв.

И как тебя я здесь ни назови,

Ты вся –

предощущение Любви.

А ты проходишь в облике Весны.

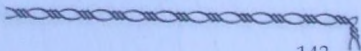
Я на тебя смотрю со стороны.

И хочется кричать тебе вослед:

«Ах, где они,

Мои семнадцать лет?!»

Перевод Г. Володина, 1979 г.

АЛТАЙ КЫСТАР

Алтай кыстар, алтай кыстар,
Слерге жүрегим карузып сыстаар.
Көстөригерди жарыдат тан жаркыны,
Көксигерде койулат Алтайдын салкыны.

Кеберигерди көрзөм, кеен ырыстый,
Jүректеригерге ару сүүш тыныскыйт.
Jaактарыгарда јаш кан изип ойнойт,
Чечектү јаландар слерге кебистий.

Күлүмзиренип ийзегер, төп көстөригерди
Jарыдып ийет јалакайдын јаркыны.
Сүүдим деп айткан эн јажытту сөстөригер,
Мөнкүни де јылыдып, кайылтып ийгедий.

1987 j

АЛТАЙ КЕЛИНДЕР...

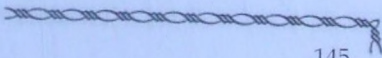
Алтай келиндер, ай жаркыны көзигерде,
Азыраган балдарыгарга сүүш көксигерде.
Ак-жарык кеберигер ачынчы билбезин,
Каранын канады жүрегеерге тийбезин.

Алтай эрмек сүдигерге кожулзын,
Эмискен балдарыгардын эди-канына
тарказын.

Өскө тил олордын эрмегинде кажылзын,
Сыргалжындый коо болзын сын-арказы.

Энелердин кожоны, билерим, үзүлбес,
Эрикчелге, карыкчалга эт-жүрек кезилбес.
Очокто күйген оттор өчпөс,
Бүдөдим – жолыста өлөн өспөс.

1987 жыл

ҮЙ УЛУСТАР

Үй улустар кандый жараш,
Кабактары чичке кара.
Чачтары узун, быжыраш,
Көстөринин түби кара.

Анда кандый кайкал жок,
Кезикте көстөри соок,
Кезикте жылу күлүмжи,
Кандый жараш көрүмжи.

Буттарын көрзөн, коо,
Сындары ээлгир сыргалжын.
Алтай кыстар жоо деп,
Ылтам айтпас сургулжын.

Көстөринде суркураар,
Кееркемжилү тургулаар.
Төштөринде төничек,
Базыттары чеп-чек.

Үй кижини качан да
Гефест кудай жайаган.
Афина ого тын берген,
Пандора деп адаган.

Баштапкы үй кижинин
Ады Ева деереер.
Адам деп эр кижинин
Кабыргазы деереер.

Жок, тон ло андый эмес туру,
Гефест устын кудайы
Канча жылга кееlep туруп,
Узап оны жазаган.

Онын учун үй кижиге,
Сүрекей жараш көргөнөөр.
Айдары жок аламарын
Амзап-ичип жүргенеер.

Жажына үй улустар
Кижиликти улалтар.
Эр киндиктү улустар
Эбирип жажына айланар.

Үй кижиге деп не айткан?
Үй сакыйтан улус не.
Эр улустар иште
Эр-жажына кутус не.

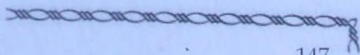
ЖЕНЩИНЫ

Все женщины красивы до одной
Враслет их брови, словно крылья птицы.
Сбегают косы черные волной.
В глаза взгляни за темные ресницы:

Там чувства полыхают, как костер,
Печаль придет – они слезой прольются.
Прекрасные создания с давних пор
Нам греют душу, если улыбнутся.

И ноги их красивы и стройны,
И стан прямой и гибкий, словно пальма.
А девушки-алтайки так скромны –
Мгновенно взор потупят перед парнем.

Два холмика под кофточкой видны,
Легка походка, как у быстрой лани.

В глазах их блеск особой глубины
И все они – источник обаянья.

Гефест нам женщину когда-то сотворил
И красотой наделил без спора.
Дала Афина жизнь, избыток сил
И нарекла ту женщину Пандорой.

Предвижу возражений шумный рой –
Ведь Евой звали извечно!
И создана не прихотью впервой,
А из ребра Адамова, конечно!

Я согласиться с этим не желал:
Нимало лет у горна пламенея,
Бог кузницы – Гефест ее ковал
И колдовал, как ювелир, над нею.

Все женщины прекрасны.

Обомлев,
Вы, верно, убеждались в этом сами.
Познали все мужчины на земле
Утехи сладкой радостное пламя.

И женщинам от века суждено
Род продолжать страданьями своими.
А нам, мужчинам, как удел, дано
Любить, беречь, ухаживать за ними.

Перевод Е. Стюарт, 1979 г.

КУБУЛГАЗЫНДУ КЫС

Тымык болгон, тымык болгон,
Ай булуттарга жажынган.
Амаду толгон, айдын болгон,
Ару кейле мен тынгам.

Жаныскан тургам, жаныскан баскам,
Жайымжып күүним айаскан,
Өзөгимде сысты өй жаскан,
Өрө бийикте ай аскан.

Туулар айдын, суулар айдын
Жалбрактар шымыранган.
Агыдып ийген ала тайдын
Сулугы айдында шыныраган.

Онын жанында торко тонду
Толголгон чачту кыс турган.
Мендеен көргөн, чачын өргөн
Кубулгазына туттыргам.

Ол кыс айткан, ол кыс кайткан,
Меге килебей канайткан.
Араайынан унчуккан,
Айткан сөстөрүн ай уккан.

Жүрүмде мени бедреерин,
Үлгер чүмдеп эзирерин.
Жүрегинди жажына сүүш кыйнаар,
Сүрлү жараш сөс сыйлаар.

Кыстын сүрекей жаражын көрөлө,
Сүүй бергем мен оны.
Жүрүмде эмди амырым жылыттым,
Жүрегимде онын кожоны.

Кысты бедреп жүрегим ээнзиреп,
Бараадырым жүрүмле.
Кысты сүүп, жүрүмди шүүп,
Тартыжадым күрүмле.

Ала тайдын алтын сулугу
Айдын түнде шынырайт.
Онын шыныртын тындап турзам,
Өзөк-жүрегим жымырайт.

Ол кыс кайда? Айса айда?
Айса менин жүрегимде?
Алтын сулук ала тайда
Ол кыс менин үлгеримде.

Тымык болгон, тымык болгон,
Булуттар самтарап таркаган.
Амаду толгон айдын болгон,
Жүрегимди ырыс жайкаган.

КЕМ МЕНИ АДАДЫ НЕ?

Он кулагым сыылады,
Кем мени адады не?
Неге кулагым сыктады?
Кем мени эске алды не?

Оорыйла жазылган улус
Адымды адап алкайт па?
Жазылбаган улустар
Ачузын айдып санайт па?

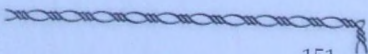
Айса мени городто
Нөкөрлөрүм адаган.
Кемизи де ичинде
Жакшы айдып мактаган.

Эмезе оору энем
Мени адап кыйгырат.
Өлгөлөктин алдында
Жолугарга кычырат.

Ол эмезе кычыраачы
Адымды менин адаган.
Ол эмес кажыктаачы
Мени каран арбаган.

Кем де адымды адаган,
Оны жүрегим чын сезет.
Та каралап адаган?
Айса карын актаган?

Он кулагым сыылады,
Кем мени адады не?
Неге кулагым сыктады?
Кем мени эске алды не?

Кара куйка жымырайт,
Кара чачым тызырайт,
От жүрегим ойгонот,
Ойгор сөстөр болгоонот.

Көк тенери көзимде,
Көп жылдыстар көксимде.
Калык-жоннон качадым,
Кара жышка барадым.

Кыйналып жүрген көксимде
Кызып калган кырлар бар,
Изү кумак чөлдөр бар,
Терлеп жаткан тенгис бар.

Кара жышка барала,
Кожондоп, комыдап аларым.
Кайынашка туштайла,
Багырып, арутанып аларым.

1969 жыл

КТО НАЗВАЛ МОЕ ИМЯ?

В правом ухе звенит...

Кто-то, где-то

Мое имя назвал в тишине –

Есть в народе такая примета.

Кто же стал вспоминать обо мне?

Может люди, которых целил я,

С благодарностью вспомнили вдруг?

Может, люди, которым не в силе

Был помочь я осилить недуг.

Может, старая и больная,

Имя сына твердила мать,

В миг последний, уже умирая,

Захотела меня повидать...

Может, юноша доброе слово

Мне сказал, о стихах говоря.

Ну, а может быть, критик суровый

Обругал, за ошибки коря.

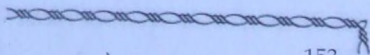
И взволнованно сердце забилось –

Кто же вспомнил – тепло или зло?

Может, слово меня очернило?

Может, слово меня вознесло?

Перевод Е. Стюарт

ЧАНКЫР САНААЛАР

Чанкыр санаалар энирлер сайын
Jүрегиме шакпыражып киргилейт.
Jүрегиме санаалар конуп алала,
Эртезинде кайдаар да баргылайт.

Чанкыр санаалар кайдан келгилейт?
Чактардын түбинен эмеш пе?
Түгенбес санаалар кайдан келгилейт?
Түженген жылдыстардан түшкүлейт пе?

Айса кайда да бышкан кырадан
Эзин айдап экетет пе?
Айса кайда да карамтыккан жышта
Mөштөр кайлап берет пе?

Чанкыр санаалар энирлер сайын
Jүрегиме шакпыражып киргилейт.
Jүрегиме санаалар конуп алала,
Эртезинде кайдаар да баргылайт.

1967 жыл

JYRUMDE BIPCTY, TYBEKTY KOPGOM

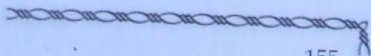
Jyrumde bipycty, tybekty korgom,
Ulgерлер бичип, сyрнyккем, кyрyгyм.
Bpач бололо, арга жокто ыйлагам,
Кезикте jyrumди улуска сыйлагам.

Улустарга келишкенче су-кадык yлегем,
Кемге де ас келишкен, кемге де кyп.
Кyп улусты бу jyrumнен yйдегем,
Кезиктери ас jyрген, кезиктери кyп.

Јаш балдардын кинин де буулагам,
Јажымды арчып, кирбигин де јапкам.
Кyп тандарды кyрy адыргам,
Јyрегиме кyнди бадыргам.

Карыкчалдан улусты айрыгам,
Ак санаалу болыгар деп айткам.
Кара санаа менде качан да болбогон,
Ак халадым мени корыган.

1976 жыл

АК-ЖАРЫККА ЭМЕШ ЖҮРЕРГЕ ТУРБАЙ

Ак-жарыкка эмеш жүрерге турбай,
Ак-жарыкка база кем жүрер улай.
Бүгүн кижиге тирүү, эртезинде жок,
Өчүп калар, качан бир көстөрүстө чок.

Каткырып, кожондоп, сүүнип жүреле,
Канадыбыс жаркындап кайыбазыс сүрө ле.
Каргыш, санааркаш, кородош то болот,
Нөкөрлөрис жүрүмнен бирден жоголот.

АК-ЖАРЫКТА АС ЭМЕС ЖҮРДИМ

Ак-жарыкта ас эмес жүрдим,
Жакшыны-жаманды үзе көрдим.
Поэт болуп поэзияны баалагам,
Кезикте жүрумнин катузына кыйналгам.

Акту бойыма албатым кереес,
Алтай ла алтай тилим кереес.
Су-кадыкты меге кудай бербеген,
Же жайалтаны жеткилинче берген.

Поэт болорго үренип жүрбегем,
Энемнин жүзине көлөткө түжүрбегем.
Үлегемди сүүгем, энемди сүүгем,
Эжиме жаантайын карузып жүргем.

Алтан жажым туку качан ашты.
Ак-жарыкта кеендикти, жарашты
Кереестеп сүүгем, кичееп жүргем,
Жараш кыстардын кийнинен жүгүргем.

Бир де бичиичини кыйа көрбөгөм,
Жайалтазын мактап, өрө көдүргөм.
Энем ыйлаарда, жажын арчыгам,
Жада каларда, каран кунуккам.

Алдымда менин канча жыл арткан?
Онызын, байла, жангыс кудай билер.
Бичиген үлгерлеримди албаты жараткан.
Түбекке түшсем, балдарым килеер.

2005 жыл

ЈЌС ЈАШКА ЈЕТИРЕ ЈЃРБЕЗИМ

ЈЃс јашка јетире јЃрбезим,
Онызын јарт, јакшы билерим.
Айса чактын да учын кЃрбЃзим,
Је тымыкта бичинип кимиренерим.

Ѓткеним менин ас та болзо,
ЈЃректин тЃбинде јЃлЃнге табарзын.
Алтай тилдин ѳдЃми, ѳзЃми
Айткан сЃзимнен јарт танылзын.

Ѓртен-сонзун деп иженип јЃредим,
Алтай тил деп амадап турадым.
Иженер керек – јЃрЃмис улалар,
Ады-јолыбыс ундылбас, адалар.

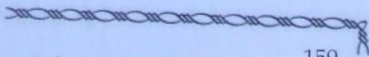
1990 јыл

ШЫНЫРАП JҮРҮМДИ ӨДӨТӨН БОЛЗОМ

Шынырап жүрүмди өдөтөн болзом,
Шыралабай ла өлөтөн болзом.
Ырысты жүрүмде көргөм,
Түбекти де база көрүп жүргөм.

Салым сары турада
Сакыйт деп бичиген жокпом.
Сары ийтти ырада
Сүрерим бүгүн, жүрегимде жоткон.

Салымга санааркап жүргенче,
Салдым каткырып жүрбөс пе?
Арајанды амзап ичеле,
Мөнкүликтин ажызын ашпас па?

МЕН БААТЫР УЙКУМЛА...

Мен
баатыр уйкумла уйуктап калзам,
Алтайым,
Тобрагына
кожуп алзан,
Алтайым, –
Чедиргенче алтын болуп жадайын.
Чечектерге үрен болуп калайын.
Эм тургуза
күннинг чогын жууйла,
Алтайым,
Таңдагына таңма бичип салайын.
Жылымзу кызыл канымды
жууйла, Алтайым,
Жиилектерди сугарып салайын.

1968 жыл

Если сном богатырским
Засну я однажды,
Ты, Алтай, меня в недра
Земные возьми.
Был я сыном твоим,
Молодым и отважным,
Был я верным тебе
Много лет, много зим.
Ты меня преврати
В золотую крупицу,
Или в семя цветка
Ты меня преврати,
Чтобы сердце мое
Хоть единой частицей
Продолжало тебе
Неизбывно светить.
А куда я жив,
Я руками своими
Восходящего солнца
Лучи соберу
И на ленте зари
Твое светлое имя,
И гордясь и робея,
Напишу поутру.
А затем я пойду
На луга, на отроги,
Доберусь до вершин,
до таежной глуши,
И цветы вот на этой
Нелегкой дороге
Буду я поливать
Добротою души.

Перевод Н. Черкасова

КЕЕНДИКТИ КЕРЕЕСТЕП JYРГЕН ЭДИМ

Алдында омок санаалу болгом,
Ол өйлөрим ырап калган.
Эмди будыма сопок кийеле,
Уур жүктүк жүктенип алгам.

Ийнимди жүктүгим өйкөп тө турза,
Мен ичкери, ичкери алтагам.
Будымды өдүгим кайра да тартса,
Бууныгып, кеен телекейге аяргам.

Жүктүгимде менин жүзүн үлгерлер,
Жүрекке керезин билбезим.
Кижн кеберим кезикте үрелер,
Же жүктүгимди мен чечпезим.

Калак, мен кудайзак эмезим,
Кеендикти кереестеп жүрген эдим.
Жолым мындый болор деп билбедим,
Каламды колыма тутпас эдим.

Качан бир жүктүгимди көдүрнп болбой,
Кан-Алтайдын төжине жыгылып каларым.
Амадаган санаама јединип албай,
Албаты ортозынан јылыйарым.

Ол тужында тыштанып аларым,
Жүктүгимди алып, јаан тынарым.
Сопогымды ушта тартала,
Кайыр кажатка чачарым.

Ол тушта сөөгимди јууп салала,
Кайа көрбөй сала беригер.
Көксиме чейнелер отургызала,
Жүрүмде мени ундып салыгар.

2000 жыл

ДОРОЖУ ПРЕКРАСНЫМ

Когда-то я беспечен был и молод,
Но в землю я зарыл беспечность ту.
Теперь иду я в сапогах тяжелых,
С нелегкой ношей на плечах иду.

Иду вперед я, устали не зная.
Прекрасен мир, ему я сердцем рад!
Порой мне трудно, но вперед шагаю,
Хоть тянет тяжесть тех сапог назад.

В котомке у меня стихи.

Не знаю

Я им еще цены...

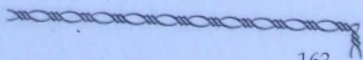
И, человек,

Под грузом их я облик свой теряю,
Но я не брошу ношу ту вовек.

Не дервиш я, не странник богомольный.
К прекрасному стремясь, я и не знал,
Что долог путь,
что сердцу станет больно,
Иначе б руки я перо не брал.

Когда-нибудь под тяжестью погибну,
К подножью Хан-Алтая упаду.
Исчезну, даже цели не достигнув,
И труд свой до конца не доведу.

Но лишь тогда и отдохнуть смогу я,
И ношу брошу, и вздохнув легко,
И сапоги тяжелые сниму я,
И под откос заброшу далеко.

Тогда меня, о люди, схороните
И прочь уйдите.

А цветы чайне
Вы на могилу мою посадите –
Пусть лишь они и помнят обо мне...

Перевод Е. Стюарт

КАНЫМ МЕНИН КАН ЭМЕС

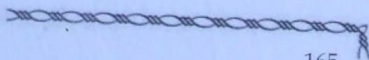
Каным менин кан эмес –
Кайкамчылу аражан.
Кандый да кайкалду чөрчөктө
Айдылбаган аражан.

Каным менин кан эмес –
Кайлап айткан ак санаа.
Куулгазыннын көксинде
Куйундалган курч санаа.

Каным менин кан эмес –
Кайкамчылу аражан.
Кандый да кааннын чөөчөйине
Урулбаган аражан.

Кааннын канду ширеезин
Кандаа эмес кайдарым.
Албатынын керегин
Айдарым, мактаарым.

1966 жыл

АКТУ БОЙЫМДЫ ЖЫЛДЫСТАР...

Акту бойымды жылдыстар кычырат.
Орчыланнын түби дөөн кометадый учадым.
Кем де жүрүмде ырызын ычкынат,
А мен дезе өскө планетага качадым.

Эне јерим, эзен болзын, эбирип ойто
келбезим,
Амадуума јетпезем, учушта мен өлөрим.
Кем де мени жүрүмде астыкты деп килебезин.
Өлүп те калзам, ундылбай адым артар,
билерим.

Эзен болзын, эне јер, эзен бе, орчылан!
Өскө планетага јет алзам, уткуур мени өскө
тан.

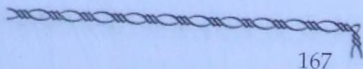
Эне јерге јаныксап, ыйлазам да бойымда
Энем ле эжимнин јуругы экилези колымда.

ЧАНКЫР КЕЙДИ ӨКПӨМӨ ТАРТЫНЫП...

Чанкыр кейди өкпөмө тартынып,
Чактардын түбиндөөн кожондоп барайын.
Арчымагыма бичиген үлгеримди артынып,
Алтыннан артык оны баалайын.

Аргымагым менин арыбас, сунар,
Жылдардын түби тыныжына тунар.
Туйгагынын алдынан от чагылар,
Толун ай төбөзине тагылар.

Темир теге оны токтотпос,
Кожонум кырларга жаңыланып турар.
Көстөримнин оды өчүп коктолбос,
Жүрегимди сергидип жааштар жунар.

ОБРАЩАЯСЬ К МОЕМУ НАРОДУ

До рези в глазах эта даль голубая!
Мир звездами пахнет и новой весной.
А конские сбруи в долинах Алтая,
Как песни народа, звенят надо мной.

Народ мой! Как всадник,
я мчался с мечтою
Тебе посвятить мой взволнованный стих.
Но занят по горло работой большою,
Ты, кажется, слов не расслышал моих...

Меня ободрял ты в минуты печали,
Вспоив своей речью, как мать молоком.
Все думы мои лишь к тебе обращались,
К тебе обращались счастливым стихом.

И где бя я ни был – я черпал удачу
В народной судьбе и в родном языке.
Подумать – ну, что я без этого значу?
Перо обмирает в неловкой руке...

До рези в глазах эта даль голубая.
И новые звезды ночами горят.
А конские сбруи в долинах Алтая
Задумчивой песней звенят и звенят.

Перевод Ю. Магалифа, 1979 г.

АЛКЫШ СӨЗИМ

Кижиликти туткан
 Јер-эне,
Кижиликтин күнин көргөн
 Күн-эне.
Ак-јарыкты алкаган
 Албаты-јоным.
Эрјине малын кичееген
 Эл-јоным.
Эрке балдарын чуулаган
 Эне јурты.
Андардын мүүзин кадаган
 Ада јурты.
Алкыш болзын слерге эмди
 Акту јүрегимнен.

1966 жыл

АК ЖАРКЫНДУ АЛТАЙГА...

Ак жаркынду Алтайга
Айылдап ойто келерим.
Алтайым деп кудайга
Алкадып, бажырып жүрерим.

Албаты-жонун айылдазам,
Алкы жүрегим сүгүнер.
Алтайаардан ыразам,
Сүрим, байла, сүрнүгер.

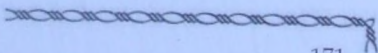
Аргымагым ардакта
Атана берзем, једерим.
Ыраактан слерди тандактап,
Ырызым тартса, келерим.

МЕН ÖЛБÖЗИМ...

Мен öлбöзим, сала берерим,
Öткүн ыраак тала јаар.
Јүректин кылдарына табарып келерим,
Јүрүмде ондый арга бар.

Мени десе ыраакта, ыраакта
Ырысту жүрген деп сананып жүригер.
Улусты ичинде улуркадып жүрген,
Жаманы јок кижидегер.

Ол талада јажыл мөштөр
Јаантайын үстимде шуулап турар.
Онойып айтсагар, кара көстөр
Карузып меге ыйлап калар.

*Б. Суркашев Барнаулдагы мединституттын студенти,
1961 ж.*

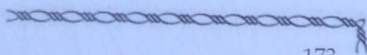
Мединститутта практика ойинде

Балдары Аржана ла Азан

Эш-нөкөри Раиса Дмитриевна ла кызы Аржанала кожо

Уулы Азан черүде

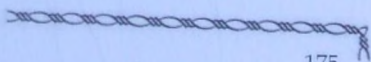
Б. Суркашев, Т. Туденева, Ж. Белеков, 1978 ж.

*Ј.Каинчин, Б. Суркашев, Н. Куюков, Э. Тоюшев.
Улаган јурт, 1989 ј.*

Јерлежи Б. Алушкинле кожо

*Улаганнын орто үредүлү школынын үренчиктериле
туштажу*

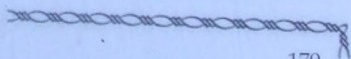
Кычыраачыларыла кожо. Келей журт

*Б. Суркашев, эш-нөкөри Раиса Дмитриевна,
кызы Аржана,
унуктары Агуна ла Стас*

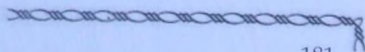
*Алтай Республиканын бичиичилер Отогынын
төзөлгөнүнөн ала 50 жылдыгына учурлай
үлгерликтин эниринде. Драмтеатр, 2008 ж.*

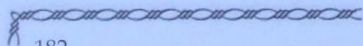
БАЖАЛЫКТАР

Т. Яйтынов. <i>Кире сөс</i>	3
Эзендик.....	5
Поэттин жүрүми өлүмнөн бийик.....	6
Туулар – менин кабайым.....	7
Алтайымнын ээзи.....	8
Кайкамчылуу Кан-Алтай.....	9
Сенин кеендигинди жажына байлайын.....	11
Алтай жеримде.....	12
Төрөлим деп сөстүн түбин шүүйдим.....	13
Jaан Төрөлиме.....	14
Ўлгерчи кижн жайалтазыла жаан.....	15
Я дивную музыку слышу в себе.....	16
Кызыл канымла.....	17
Поэзия – ол кеендик тала.....	18
Баштапкы ўлгерди качан бичигем?.....	19
«Поэзия – от...».....	20
« <i>Жүрегинде поэзия...</i> ».....	20
Тилим – эрјине.....	21
Ўлгерди чүмдейдим.....	22
Ўлгерлер бичип жадарымда.....	23
Когда я пишу стихи.....	24
Поэттерди чеберлегер.....	25
Поэттер.....	27
Мөнкүликке најылык.....	28
Алтайды сананзам.....	29
Ас албаты андый болбой.....	30
Люди селений.....	31
Мен агару Алтайда.....	32
Искусствоньын өзөк-тыны – лирика.....	33
Поэзия керегинде.....	34
Поэзия – күн.....	36
Поэт и его свобода.....	37
Айдын тўндер.....	38
Айдын көли.....	39
Прохлада укутала алтайские горы.....	40
Аланчккка ай келди.....	41
Кан кеберлү айгыр бар.....	42

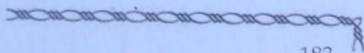
Волшебный конь.....	43
Сел на юрту месяц.....	44
Күндүчи ай.....	45
Алтайдын агын суулары.....	46
Алтайдын жаражайы.....	47
Кадын-бажы.....	48
Моя Катунь.....	49
Сыгындар.....	51
Смерть марала.....	52
Айлар.....	53
Эрте жас.....	54
Ранней весной.....	55
Жай.....	56
Лето.....	57
Алтын күс.....	58
Золотая осень.....	59
Кыш.....	60
Тандак кызарып жана берди деп... ..	61
Кабагымды жемире көрүп ийеле.....	62
<i>«Насупив брови и заострив свой взгляд...»</i>	63
Энем ле адам.....	64
Энем.....	66
Мать.....	67
Энейим.....	68
<i>«Эртен тура бир күн...»</i>	69
Адам.....	71
Адам жууга атанарда.....	72
Когда отец уходил воевать.....	73
Адамнын энчизи.....	74
Адам жууда өлүп каларда... ..	75
Сурузы жок жуучылдын сөөгинин жанында.....	76
У могилы неизвестного солдата.....	77
На Алтае моем, где луна как слепец... ..	78
Üлегем.....	79
Күпчегенде.....	82
<i>«Жиллектердин көбизин!..»</i>	83
Жоңолой чечегин сыйлаарым.....	84
Письмо сестре.....	85
Акам Жозлайга.....	86
<i>«Кара-Тытта кузуктап мен аскам...»</i>	87

Мишек.....	88
Сүүген чечек.....	89
Сүүш жок болзо.....	90
Сүүш.....	91
Теленит.....	93
Письмо бичизен, көөркийим.....	94
Напиши мне, милая.....	95
Көөркийим.....	96
Куулгазынду көрүлөр.....	97
Онон бери он жыл өтти.....	99
Кеберкек жаражын онуп барат.....	100
Та кайда да кабайда.....	101
Колыбельная.....	102
Бала-баркабыс эзен жүргей.....	103
Кызычагым.....	104
Жүрүмнин судазы.....	105
Баштапкы сүүжинди ару тут, балам.....	106
«Баштапкы сүүш – роза чечектий...».....	107
Уулчагым уйуктайт.....	108
Улаганда кару уулым бар.....	109
Балдарым бутка тур калды.....	110
Онон бери жирме жыл өтти.....	111
Агуна.....	112
Чейнеш ле Айчечек.....	113
Айан.....	114
Каран Кошев.....	115
Кару нөкөрим Игнат Ортоңуловко.....	116
Дорогому другу Игнату Ортоңулову.....	117
Мадышев Петр Семеновичке.....	118
Најылыктын чечеги.....	119
Алмадаков Николай Болчоевичке.....	120
Эки иш иштеп жүрүм.....	121
Нени де сананбай уйуктайын.....	122
«Давно минувшие дела и события...».....	123
Менин ижим.....	124
Моя работа.....	125
Ак халадым.....	126
Белый халат.....	127
Баш врач та болуп иштегем.....	128
Кижиге каршуунды јетирбе.....	129

Улаганнын ажусын.....	131
Улаган.....	132
Кыскашту ойык.....	133
Жүрүм ле жүрек.....	134
Ару сүүмжи.....	135
Алтай вальс.....	136
Эл-ойын.....	137
«Жылдыстар сабакталган Алтайда...».....	138
Төрөлигер слердин – алтай туулар.....	139
Ада деп адаткан алтай эрлер.....	140
Алтай уулдар.....	141
Ак платье­лү алтай кыс.....	142
Алтайқа в белом платье.....	143
Алтай кыстар.....	144
Алтай келиндер... ..	145
Үй улустар.....	146
Женщины.....	147
Кубулгазынду кыс.....	149
Кем мени адады не?.....	151
Кто назвал мое имя?.....	153
Чанкыр санаалар.....	154
Жүрүмде ырысты, түбекти көргөм.....	155
Ак-жарыкка эмеш жүрерге турбай.....	156
Ак-жарыкта ас эмес жүрдим.....	157
Жүс жашка жетире жүрбезим.....	158
Шынырап жүрүмди өдөтөн болзом.....	159
Мен баатыр уйкумла... ..	160
«Если сном богатырским...».....	161
Кеендикти кереестеп жүрген эдим.....	162
Дорожу прекрасным.....	163
Каным менин кан эмес.....	165
Акту бойымды жылдыстар... ..	166
Чанкыр кейди өкпөмө тартынып... ..	167
Обращаясь к моему народу.....	168
Алкыш сөзим.....	169
Ак жаркынду Алтайга... ..	170
Мен өлбөзим... ..	171

Суркашев Байрам Күндүлеевич

ЭЗЕНДИК

Ўлгерлер

Генеральный директор Т. Н. Туденева
Редактор Т. Т. Торбоков
Художественный редактор А. П. Декенова
Компьютерная верстка Л. Н. Баиной
Корректор А. В. Бобокова

Подписано в печать 20.02.2019 г. Формат 84x108 ^{1/32}.
Бумага офсетная. Гарнитура *Charis SIL*.
Печать офсетная. Усл.п.л. 9,66. Тираж 300 экз.
Заказ № 1140.

ISBN 978-5-6042460-0-9

9 785604 246009

АУ РА Литературно-издательский Дом «Алтын-Туу»
649000, г. Горно-Алтайск, ул. Чорос-Гуркина, 38

Отпечатано в ООО «Горно-Алтайская типография»
649000, г. Горно-Алтайск, пр. Коммунистический, 35

182,07

Байрам Күндүлеевич Суркашев 1939 жылда күчүргөн айдың 16-чы күнүндө Ондой аймактын Күпчеген журтында чыккан.

Онын үлгерлери 60-чы жылдардан ала жуунтыларда, альманах-журналдарда, газеттерде, тагынан бичиктер болуп чыккан.

Б.К.Суркашев 1982 жылда СССР-дың Бичиичилер бирлигининг членине алынган.